
SOSYAL BİLİMLER

Editör: Doç.Dr. Banu ÖZBUCAK ALBAR

SOSYAL BİLİMLER

Editör

Doç. Dr. Banu ÖZBUCAK ALBAR

yaz
yayınları

2024

SOSYAL BİLİMLER

Editör: Doç. Dr. Banu ÖZBUCAK ALBAR

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-6104-92-1

Ekim 2024 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Elektrikli Araçlardaki Yangına Müdahale Stratejilerinin Belirlenmesi; İtfaiye Teşkilatlarının Hazırlık Seviyeleri	1
<i>Emre Safa TENGİLİMOĞLU, Sedat BARUTCU</i>	
Filistin ile İsrail Çatışmasında Son Dönemeç: Aksa Tufanı Operasyonu	17
<i>Mert Mahir GÖZ</i>	
Beslenme Şeklinin Doğal Nüfus Artış Hızı Üzerindeki Etkilerine Bir Bakış.....	32
<i>Ali Ergin GÜMÜŞ</i>	
Tabibzâde Abdülkerim Paşa ve Sicil-i Ahvaldeki Özgeçmişini Düzeltme Süreci.....	41
<i>Mustafa OĞUZ</i>	
The Impact of Natural Disasters on Food Security in Urban Areas.....	60
<i>Hasan İÇEN</i>	
Edebiyat Coğrafyası: Orhan Kemal'in Kaleminden Çukurova.....	88
<i>İlyas TUĞ</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

ELEKTRİKLİ ARAÇLARDAKİ YANGINA MÜDAHALE STRATEJİLERİNİN BELİRLENMESİ; İTFAİYE TEŞKİLATLARININ HAZIRLIK SEVİYELERİ¹

Emre Safa TENGİLİMOĞLU²

Sedat BARUTCU³

1. GİRİŞ

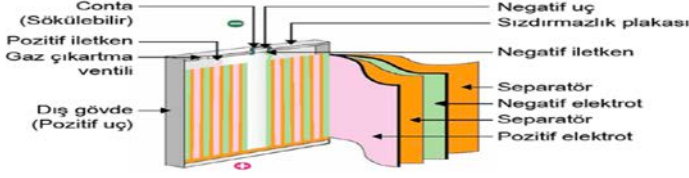
Li-on Batarya teknolojisinin gelişmesiyle birlikte günümüzde çevre açısından yeşil enerji tabanlı elektrikli araçların sayısı hızla artmaktadır. Küresel iklim değişikliğinin ana sebeplerinden birisi fosil yakıtlı araçların atmosfere yaydığı gazlardır. Sonuç yada sebep olarak nitelendirilen bu etkiler özellikle son dönemde giderek önem kazanmakta ve elektrikli araçlara olan talebi artırmaktadır.

¹ Bu çalışma 6.Uluslararası Akdeniz Bilimsel Araştırmalar Kongresi(2024)Roma-İtalya'da yapılan sözlü sunumdan genişletilmiştir.

² Öğretim Görevlisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Teknik Bilimler MYO Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı, Kütahya-Türkiye, ORCID: 0000-0003-4051-8499.

³ Öğretim Görevlisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı, Çankırı-Türkiye, ORCID: 0000-0001-5160-2085.

Şekil 1. Lityum İyon Batarya

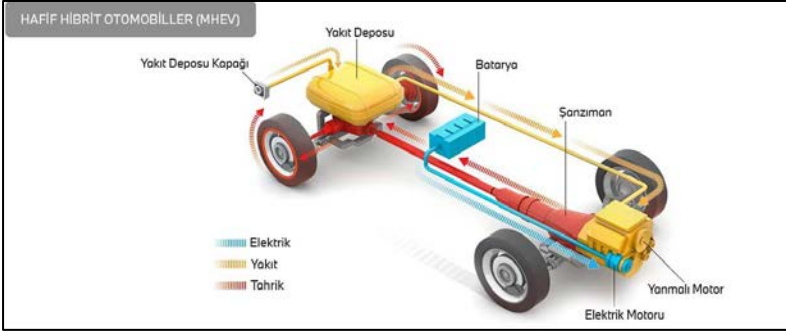

Kaynak: www.tap.org.tr

Elektrikli araçların çeşitlerini incelediğimizde hibrit olan elektrikli araçlar ve tam(plug) elektrikli araçlar olarak iki ana başlıkta toplayabiliriz.

Hybrit araçlar genellikle atmosferik içten yanmalı ve elektrik motoru olmak üzere iki motordan oluşur.

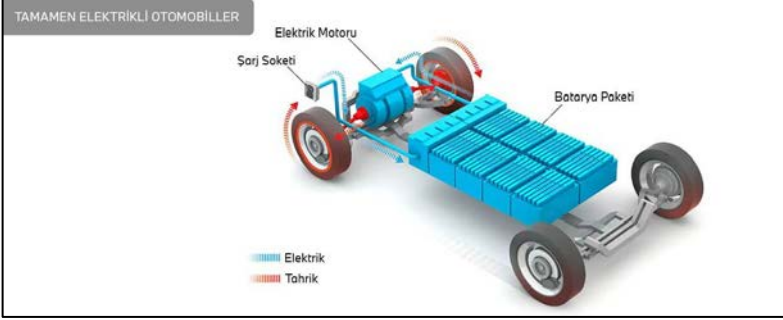
Şekil 2. Hafif Hibrit Otomobiller

Kaynak: www.bmw.com.tr

Tam elektrikli araçlarda: güç enerjisini tam anlamıyla batarya tabanlı lityum ion bataryalarından alır. Hibrit özellikle araç hareket halinde şarj edilme durumu elektrikli araçlarda geçerlidir ancak tam şarj için dıştan fiş bağlantısı ile şarja gerek vardır.

Şekil 3. Tamamen Elektrikli Otomobiller

Kaynak: www.bmw.com.tr

Elektrikli araç teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte bir takım risklerde ortaya çıkmıştır. Bu risklerden en önemli olanlarından birisi yangın tehlikesidir. Lityum ion batarya teknolojinin getirdiği riskler değerlendirildiğinde yangın açısından oldukça tehlikeli bir durum söz konusudur. Batarya paketleri içerisindeki hücreler ve hücreleri oluşturan modüller ve batarya paketi içerisinde pek çok nedenden dolayı yangın çıkabilmektedir. Bu yangınların oluşmasındaki ana faktörler incelendiğinde;

Mekanik sebepler: Penetrasyon ve çarpma olarak nitelendirilen dış kaynakların sebep olduğu yangınlardır. Penetrasyon genel olarak sızma olarak kısaca tanımlanabilir. Genel olarak siber suçlarda ve tıpta karşımıza çıkan penetrasyon elektrikli araçlarda çarpma sonucu olan sızmaları tanımlar.

Elektriksel sebepler: Yüksek enerji, aşırı şarj, aşırı deşarj, kısa devre vakarı yangına sebebiyet vermektedir. Özellikle tesisat açısından şarj esnasında yüksek akıma maruziyet, belirlenen değerlerin üstünde ve altında şarj paketleri uygulaması (dendrit oluşumu) ve aracın bakım onarım esnasında yapılan hatalar yangına sebebiyet verebilir. Yine kısa devre elektrik tabanlı araçta yangına sebebiyet vermektedir.

Termal sebepler: Yüksek sıcaklık aşırı soğuk batarya termal yönetim sistemi arızaları yangın çıkma nedenleridir. Özellikle dentrit oluşumu esnasında aşırı ısınmaya bağlı olarak hücre ve modül yönetimi arızaları termal kaçaklara sebep olabilir ve bu durum itfaiyeciler için son derece tehlikeli bir olaydır.

Termal kaçak belirtileri genelde akü çevresinde dumanlar yükselir, ortaya çıkan yanıcı gazlar dış müdahale elektriksel kaçaklar yoluyla yangını başlatabilir. Pil hücre patlamaları termal kaçağın seviyesine göre değişiklik gösterebilir.

İtfaiye teşkilatları, genel olarak yangınlara müdahale etme ve söndürme ile görevli kuruluşlardır. Elektrikli araçlar batarya kaynaklı yangınlar itfaiyeciler açısından çok önemli risk teşkil eder. İtfaiyeciler elektriksel, kimyasal ve termal tehlikelerle mücadele eder.

Elektriksel Tehlikeler: İtfaiyeciler elektrikli bir araca müdahale ederken yüksek voltajlı bataryadan gelen doğrudan ya da dolaylı bir şekilde maruz kalabilir ve nihayetinde elektriksel kaza olayları yaşanabilir.

Kimyasal tehlikeler: Elektrikli bir araç yangın esnasında ve sonrasında söndürme esnasında ve sonrasında kimyasal olaylara maruz kalabilir. Bunlar yanan ve yanmış bir elektrikli aracın çevreye yaydığı zehirli gazlardır; hidrojen florür bunlardan biridir.

Termal tehlikeler: dış etkenlerden dolayı aracın yanması batarya paketi üzerinde termal kaçaklara sebebiyet verebilir. Batarya paketinin yangın esnasında ve sonrasında yüksek ısı ortaya çıkarması araç sönsen dahi batarya paketlerinin yeniden yanmasına sebebiyet verebilir.

2. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Lityum İyon bataryaların ve diğer elektrikli araç bataryalarının yangınları ile baş etmek, bastırmak veya söndürmek için ne yazık ki dünya, henüz bu teknolojiyi bulmuş değildir. Literatür çalışmaları az sayıda olmasına rağmen yaşanan olaylar ve kazanılan tecrübeler bazı adımları çıkarımları oluşturmuştur. Bu çıkarımlardan yapılan tespitler; lityum iyon bataryaların yanmaları ve bu yanma neticesinde yangına dönüştüklerinde bu yangınların kontrol altına alınması oldukça zor ve güç olduğu, yangınları söndürmek için çok fazla söndürücüye ihtiyaç olduğu ve ne olursa olsun yeniden bir alevlenmenin ortaya çıkmasının muhtemel olduğu gerçeğini ortaya koymuştur.

Yangın geçmişlerine bakıldığında yeniden alevlenen bir yangın ile mücadele etmek her zaman güç olmuştur. Çünkü yeniden alevlenen yangınlar rastgele veyahut birdenbire belli bir süre geçse dahi yanma ve yangınla karşı karşıya gelebilmektedir. Yeniden yanmanın ve kıvılcımın olmamasını sağlamak büyük önem arz etmektedir. Bunun en önemli yollarından biride aracın veya lityum iyon bataryanın tamamen yanmasına müsaade edilmesidir. Lityum iyon bataryada bulunan malzemelerin tamamen yanıp tükenmesiyle artık yangın üçgeninin de yanmayı sağlayamayacağı yanıcı maddenin tükeneceği göz önüne alındığından yangın olayı gerçekleşmeyecektir. Fakat bu teoride olan durum pratik ve uygulamada gerçekleşmesi her zaman mümkün olmayabilir ve doğru yaklaşım olmayabilir. Bundan dolayı yine tercih edilecek en doğru yöntemlerden bir tanesi bastırma veya söndürme yöntemidir. Bunun için karbondioksit, kimyevi diğer söndürücüler vb. gibi yangın söndürücülerin kullanılması yangını bastırmak için yeterli olabilir fakat söndürmek için lityum iyon batarya paketinin sıcaklığının düşmesi önemli bir etkindir. Bunun için yine en güzel ve en iyi netice alacağımız su

spreyi uygulamasıdır. Su hem bastırıp hem de elektrikli araçta bulunan yanıcılığı sağlayan batarya paketinin sıcaklığını düşürerek soğumasını sağlar. Fakat suyun da olumsuz bir yönünü ele almak gerekmektedir. Su lityum iyon batarya ile reaksiyona girerek hidrojen gazı açığa çıkarır ve lityum ile tepkimeye girerek olumsuz sonuçlar doğurmasına neden olabilmektedir.

Elektrikli araçlar ve lityum iyon batarya yangınlarını söndürmek için müdahale ekiplerinin normal araçlara nispeten az şey bilinmesi tehlikenin ne kadar ciddi olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Literatür çalışmalarına bakıldığında bu değerlendirmeler ve uygulama çalışmaları ne yazık ki hep küçük ölçekte yapılmaktadır. Bu nedenle mevcutta kullanılan söndürme ve bastırma yöntemleri sahada sık sık tartışılmaktadır. Bundan ötürü herkesin duruma yaklaşım tarzı da değişmektedir. Örneğin kuru kimyevi maddelerin söndüreceği gibi bir durum ortaya atılabilir ancak bu durumu söndürücü madde ve söndürülen maddenin türevleri doğrudan etkilidir. Eğer karbondioksit veya kuru kimyevi söndürücüler yanan bir lityum iyon bataryaya uygulandığında, yanıcı gaz oluşumu ve yahut gaz patlamasını tetiklemesi gerçeği düşük olasılıklar bile olsa gözden çıkarılmamalıdır.

Elektrikli araçlar üzerinde bulunan lityum iyon bataryaların soğutulması ve batarya hücresinin kendi ısı transferinin durdurulması için genellikle ne iyi sonuçların alındığı yöntem su ile söndürme yöntemidir. Mükemmel derecede soğutma mekanizmasına sahip olan suyun kısa süre ve dışarıya zehirli su akışını oluşturması yönüyle olumsuzluk getirisi olsa da hali hazırda en mantıklı ve en doğru söndürme yöntemi olarak görülmektedir (Kılınç,2022).

Bu yüzden özellikle Antalya Büyükşehir Belediyesi İtfaiye Daire Başkanlığı, artan elektrikli araç sayısı nedeniyle

yeni ve etkin bir müdahale için neler yapılması konusunda harekete geçerek Rosenbauer firması ile elektrikli araçlara müdahale seti ekipmanı almıştır.

2.1. Elektrikli Araçlara Müdahale Seti

Günümüzde oldukça yaygın kullanılan elektrikli araçlarda karşılaşılan en büyük sorunlardan birinin de batarya setlerinin delinmesi olduğu biliniyor. Batarya setlerinin delinmesiyle, elektrik motorunun çalışmasını sağlayan lityum iyon pillerin yapımında kullanılan yanıcı malzemeler aşırı ısınarak alev alabiliyor. Bu gibi durumlarda yaşanan yangınları söndürmek de oldukça zor oluyor(www.biekonomi.net).

Resim 1. Rosenbauer Elektrikli Araç Söndürme Seti

Kaynak: www.biekonomi.net

Rosenbauer köklü bir yangınla mücadele ekipmanı üretici şirketi olarak, özellikle elektrikli araçlardaki batarya yangınlarıyla mücadele etmek için yeni bir itfaiye ekipman parçası üreterek bu konudaki eksikliği gidermek için önemli bir adım attı. Araçların aküsüne yerleştirilebilen bu ekipman sayesinde tehlikeyle karşılaşıldığı durumlarda olaya hızlıca müdahale edilerek yangının kontrol altına alınması hedeflendi. Üretici firma, yangın söndürücüyü çeşitli yapılarla test ederek en

iyi ve başarılı tasarımıla piyasaya sürdüğünü ifade etti. Batarya setlerine su dolduracak şekilde tasarlanan yangın söndürücü, termal kaçakları durdurmak ve yangını söndürmek için verimli soğutma sağlıyor. Rosenbauer firmasının ürettiği bu ekipman, bir söndürme ünitesine sahip olan elektrikli araçlara özel bir yangın söndürücü olarak karşımıza çıkıyor. Elektrikli araçların altına yerleştirilerek çalışan yangın söndürücü, itfaiyecilerin akü hücrelerini yaklaşık 25 fit uzaklıktaki mesafede tonlarca suyla doldurmasına olanak tanıyor(www.biekonomi.net).

Elektrikli bir aracın aküsü, yangın davranışı nedeniyle acil servisler için yeni zorluklar oluşturan, kendine ait ve yeni bir yangın kaynağını temsil eder. Lityum iyon teknolojisine dayalı, yanan yüksek voltajlı pilleri dinlenmeye almanın bir yolu, onları dahili olarak soğutmaktır.

Akü söndürme sistemi pnömatik olarak çalıştırılır ve akü mahfazasına nüfuz ederek söndürme suyunu doğrudan akünün içine taşır. Bu, acil servislerin tehlike bölgesinde harcadığı süreyi minimuma indirir. Söndürme çivisi, aküye güvenli bir mesafeden nüfuz edecek şekilde tetiklenir, kaynak tasarrufu sağlayacak şekilde söndürülür ve duman gazının yayılması azaltılır.

2.2. Sistemin Çalışma Prensibi

Öncelikle herhangi bir nedenle meydana gelmiş elektrikli araç yangınının soğumasını sağlamak için yangın battaniyesi olarak isimlendirilen söndürme ekipmanı aracın üstü tamamen kapatılacak şekilde serilmesi sağlanır.

Resim 2. Yangın Battaniyesi

Kaynak: Zarifoğlu,2019

Bu sayede araçta meydana gelen yangın belli oranda soğumuş olacaktır. Soğuma işleminin ardından elimizde bulunan termal kameralar ile bataryaların hangisinde sıcaklık fazla ise hedef batarya belirlenerek yangın söndürme setimiz o bataryanın altına yerleştirilir. Daha sonra setin üzerinde bulunan delici sivri uç(çivi) aracın önce aracın alt şasesini sonra hedef bataryayı delerek müdahale için uygun ortamı sağlamış oluyor. Sistem, araçtan yaklaşık sekiz metre uzaklıktaki kontrol ünitesi aracılığıyla etkinleştirilir. Pnömatik olarak çalıştırılan söndürme çivisi aküye nüfuz eder ve söndürme suyunu aküye taşır. Bu, tehlike yerinde ve yangının dumanında geçirilen süreyi azaltıyor.

Setin diğer ucunda bulunan rekor kısım araçlarda bulunan hortuma bağlanarak söndürme ekipmanı olarak kullandığımız su çok ince ve etkin şekilde hedef bataryanın içine doluyor.

Uygulamaya bağlı olarak akülü söndürme sistemi bir dakikadan daha kısa sürede araç üzerine konumlandırılarak

hücrelerin doğrudan soğutulmasına olanak tanır ve dolayısıyla hızlı bir soğutma etkisine sahip. Söndürme sistemi, söndürme suyunu tam olarak ihtiyaç duyulan yere, yani akü muhafazasındaki hücreleri ve modülleri soğutmak için getirir. Bu, söndürme işleminin kaynak açısından son derece verimli olduğu ve duman gazlarının yayılmasının minimuma indirildiği anlamına gelir.

Söndürme mandrelinin özel delme işlemi sayesinde, şu anda bilinen ve test edilen tüm akü muhafazalarına güvenli bir şekilde nüfuz edilebilir. Penetrasyon için gereken enerji basınçlı hava şişeleri tarafından sağlanır.

Böylece yangının diğer bataryalara ve dolayısıyla aracın diğer kısımlarına yayılması engelleniyor. Söndürme sistemi, söndürme aracı olarak yalnızca 4-10 bar basınçlı suya ihtiyaç duyar. Bu, mevcut herhangi bir normal basınçlı söndürme teknolojisinin kullanılabileceği anlamına gelir. Söndürme suyu, Storz C bağlantısı veya söndürme suyu borusundaki diğer uyumlu hortum rekorları aracılığıyla beslenir.

Resim 3. Rosenbauer Elektirikli Araçlara Müdahale Seti

Kaynak: www.rosenbauer.com

Antalya Büyükşehir Belediyesinin kullandığı bu sistem, firma tarafından, Araştırma ve geliştirme kapsamında çok sayıda

akü sistemi ve aracın tamamıyla çok sayıda yangın testi gerçekleştirildi. Sistem, Avrupa ve Amerika'daki otomobil ve kamyon platformlarındaki tüm yaygın hücre türleri (yuvarlak, kese veya prizmatik hücreler) üzerinde test edildi. Test edilen pillerin kapasitesi 120 kWh'ye kadar çıktı.

Teknik olarak Sistemin Kullanım Kılavuzu:

1. Elektrikli araçta yangın çıkması durumunda akünün yangından mutlaka etkilenmesi gerekmez. Bu nedenle öncelikle aracın kendisinin söndürülmesi gerekir. Eğer akünün kendisi henüz etkilenmemişse araç yangınına müdahale edilmesi ve akünün dışarıdan soğutulması yeterlidir.
2. Ancak akünün kendisinin etkilendiğine dair açık işaretler varsa Rosenbauer akü söndürme sistemi hızla kullanılmalıdır. Aşağıdaki göstergeler pilin yangına karıştığını gösterebilir:
 - a. Akü bölgesinden duman oluşumu (bataryanın konumuna bağlı olarak)
 - b. Akü alanından alev oluşumu
 - c. Bireysel hücrelerin termal kaçağı nedeniyle gürültü gelişimi (patlama, ısıklık, tıslama)
 - d. Pil yuvasında artan sıcaklık (ayrıca belirli noktalarda) - termal görüntüleme kamerasıyla ölçülür.
3. Silme ünitesi pilin üzerine yerleştirilmiştir. Sistemin tercih edilen konumu aracın altıdır çünkü bu, aküye doğrudan ve hızlı bir şekilde nüfuz edilmesini sağlar. Gerekirse araç, örneğin bir krika veya hidrolik ayırıcı kullanılarak kaldırılabilir. Yolcu bölmesinden veya bagajdan sızma meydana gelirse (örn. şarjlı araçlarda), söndürme ünitesi gövde üzerinde desteklenir. Bu, örneğin sürekli olarak

ayarlanabilen destekler veya hidrolik kurtarma silindiri kullanılarak hızlı bir şekilde yapılabilir.

4. Su beslemesi söndürme ünitesinin konumuna paralel olarak tesis edilmelidir. Sistemin nominal basıncı 7 bardır. Bu, suyun itfaiye araçları veya portatif pompalar aracılığıyla ve ayrıca doğrudan hidrantlar aracılığıyla sağlanabileceği anlamına gelir.
5. Daha sonra basınçlı hava tüpleri kontrol ünitesinde açılmalı ve söndürme piminin girişi etkinleştirilmelidir. Penetrasyondan hemen sonra akü muhafazası su basmaya başlar ve böylece istenilen soğutma işlemi başlar.
6. Önlemlerin başarısı, örneğin termal görüntüleme kamerası kullanılarak düzenli olarak kontrol edilmelidir.
7. Yıkama süresi pil boyutuna ve mimarisine bağlıdır ve 10 ile 60 dakika arasında olabilir.

Ayrıca firma avrupa'daki şirket, profesyonel ve gönüllü itfaiye teşkilatları, söndürme sistemini aylardır test ediyor ve uygulamadan önemli geri bildirimler sağlıyor.

2.3. Sistemin Teknik Özellikleri

Akış	7 bar'da 32 l/dak. Akış aralığı 4 bar'da 24 l/dak ila 15 bar'da 50 l/dak.
Bağlantı hortumu	Storz C
Hortum paketinin uzunluğu	standart olarak 8 m
Basınçlı hava beslemesi	2x 1l 300 bar
Ağırılık söndürme ünitesi	yaklaşık 21 kg
Kontrol ünitesinin ağırlığı	yaklaşık 22 kg
Ağırılık hortum paketi 8 m	yaklaşık 24 kg

Türkiye’de itfaiye teşkilatlarının mevcut durumu göz önüne alındığında mücavir alanlarda yangına müdahale eden birincil kuruluştur. Elektrikli araçların teknolojik olarak

gelişmesi ve her geçen gün Pazar payını artırması itfaiyelere elektrikli araçlarda meydana gelebilecek acil durumlar hakkında birtakım önlemler almaya zorlamıştır.

- 4 büyükşehir ve 2 il belediye itfaiye ile yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde aşağıdaki buldular elde edilmiştir.
- büyükşehir ve il belediye itfaiye teşkilatları müdahale personellerine elektrikli araçlar konusunda her türlü eğitimi vermektedir.
- İtfaiye teşkilatları sadece kendi personeli değil aynı zamanda elektrikli araç sektöründe faaliyet gösteren firmalar ile ortak çalışmalar yapmaktadır.
- İtfaiye teşkilatları kendi içerisinde ve paydaş kurumlarla batarya yanma testleri ve müdahale yöntemleri hakkında tatbikatlar yapmaktadır. Bu tatbikatların sonuçlarını raporlayarak en etkin müdahale yöntemini seçmeye çalışmaktadırlar.
- Termal kaçakları ve yangın sirayetini engellemek için yangın battaniyeleri ile müdahale testleri yapılmış olup, etkili koruma yapan yangın battaniyelerin alımını gerçekleştirmişlerdir.
- İllerde faaliyet gösteren elektrikli araç türleri arasında otobüslerde yer almakta olup, elektrikli otobüs kullanıcısı şoförlere de eğitim verilmektedir.
- Büyükşehir bazındaki itfaiye teşkilatları talep halinde elektrikli araçlarda yangın güvenliği adına eğitimler düzenlemektedir.
- Dış kurum paydaşları ile ortak çalıştaylar düzenleyen itfaiye teşkilatlarımız vardır.
- Bazı itfaiye teşkilatlarımız batarya üreticisi firmalar ile ortak Eğitimler düzenleyerek personeline sertifikasyon kazandırmaktadır.

- İtfaiye araçlarının müdahale stratejilerin, geliştirecek bazı tedbirler alınmış olup araçlara karbondioksitli söndürme cihazları eklenmiştir.
- Türkiye belediyeler birliği bünyesinde eğitim çalışmaları yapılmakta olup standart bir eğitim prosedürü ortaya konmaya çalışılmaktadır.

3. SONUÇ

Elektrikli araçlar mekanik anlamda atmosferik motorlu içten yanmalı motorlar gibi karmaşık yapıda olmasa da oluşturduğu riskler göz önüne alındığında birçok riski ortaya çıkarmaktadır. İmkânlar dahilinde itfaiye teşkilatları müdahale yöntemleri geliştirerek birçok riski ortadan kaldırmaya çalışılmaktadır.

İtfaiye teşkilatları pil batarya ve elektrikli araç üreticileri ile müşterek çalışarak ortak kararlar almakta ve yangın güvenliği açısından müdahale yöntemleri geliştirmektedir. İtfaiye teşkilatlarının mevcut yapısı değerlendirildiğinde her teşkilatta merkezi bir eğitim gerçekleştirilmemektedir. Bu durum özellikle Anadolu itfaiyelerinde bilgiye erişim ve eğitim standardı noktasında sorunlar çıkarmaktadır. İtfaiye teşkilatlarının özellikle araç üreticileri ve araç kullanıcıları ile müşterek yapıda eğitimler düzenlemesi ve alınabilecek önlemleri merkezi olarak standart haline getirmesi önem arz etmektedir. İtfaiyecilerin yangına yaklaşım elbiselerinin yanında izolasyon için gerekli olan eldiven kask SCBA takımları kullanılmalıdır.

EA(Elektrikli Araçlar) müdahale şekilleri ve EA bilgilendirilmeleri üniversitelerde bulunan Sivil Savunma ve İtfaiyecilik (SSİ) programlarına ders olarak eklenmesi yetiyecek itfaiye ekipleri için oldukça faydalı olacaktır. Türkiye’de 43 üniversitede SSİ programı yer almaktadır. 2021/2022 eğitim

öğretim yılında programa 2.517 öğrenci kabul edilmiştir (Doğan, 2022). Bu sayı itfaiye personellerinin ne kadar fazla olduğunu göstermektedir. EA eğitimi alacak itfaiye personellerinin daha bilgili olmaları önerilmiştir (Kazak ve Öncel,2024).

KAYNAKÇA

Binaların Yangından Korunması Hakkındaki Yönetmelik *Resmî Gazete Tarihi: 19.12.2007 Resmî Gazete Sayısı: 26735*

Doğan Kazak -Hasan Uğur Öncel .(2024).*İtfaiye Ekiplerinin, Tamamen Elektrikli Araç Yangınlarıyla Mücadelesinin İncelenmesi*. Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)

<https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/elektrikli-araclarin-pazar-payi-artti-2021de-satis-rekoru-kirildi-673349.html>
Erişim (11.08.2024)

Kılınç, T. Elektrikli Araçlar ve Şarj İstasyonlarında Yangın Güvenliği.

KOBİTEM Elektrikli ve Hibrit Araçlar Eğitim Sunumu Kocaeli İtfaiyesi 2024

Linden D. and T. Reddy, Linden's Handbook of Batteries, McGraw Hill, 2010

Wisch M, J. Ott RT, Léost Y, Abert M, Yao J. Recommendations and Guidelines for Battery Crash Safety and Post-Crash Handling. EVERS SAFE 2014.

www.biekonomi.net

www.rosenbauer.com

Zarifoğlu, A. (2019, Mart 10). Araç Yangın Söndürme Battaniyesi. <https://www.gzt.com/video/salt-okunur/aracyangin-sondurme-battaniyesi-2181352>
adresinden alındı.

FİLİSTİN İLE İSRAİL ÇATIŞMASINDA SON DÖNEMEÇ: AKSA TUFANI OPERASYONU

Mert Mahir GÖZ¹

1. GİRİŞ

İsrail devletinin 1948 yılında Ortadoğu bölgesinde kurulması, bölgede uzun yıllar boyunca sürecektir istikrarsızlık ve savaş ortamının başlangıcı olmuştur. Hukuksuz ve metazori bir şekilde kurulduğu iddia edilen İsrail devletine, özellikle bölgedeki Arap devletleri karşı çıkmıştır. Öyle ki birçok defa çatışmanın ve savaşın yaşandığı İsrail ile Arap devletleri arasında hala bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bunun temel nedeni ise İsrail'in bölgede uygulamak istediği yayılmacı işgal politikasıdır (Yiğit, 2024).

Kendilerine Tanrı tarafından vaat edilmiş topraklar olduğu iddiasıyla geliştirdikleri “arz-ı mev'üd” (Küçük, 1992) düşüncesi bağlamında topraklarını genişletme politikası güden İsrail, Arap devletleri ile girmiş olduğu Arap-İsrail Savaşı (1948), Altın Gün Savaşı (1967), Yom Kippur Savaşı (1973) ile Lübnan Savaşları'ndan (1982 ve 2006) istediğini alarak çıkmayı başarmıştır (Armaoğlu, 1989, s.102). Bununla birlikte İsrail ile olan mücadelesini hala sürdüren bir ülke vardır. Filistin...

İsrail tarafından uygulanan abluka nedeniyle başta Gazze olmak üzere hayat şartlarının giderek ağırlaştığı Filistin'de halk, yoksulluk ve açlığın pençesinde hayatlarına devam etmeye çalışmaktadır. Birçok devletin ve uluslararası kuruluşun

¹ Öğr. Gör. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Güroymak Meslek Yüksekokulu, Hukuk Büro Yönetimi ve Sekreterliği, mert-mahirgoz@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2563-7126.

arabuluculuk faaliyetleri neticesinde Filistin ile İsrail arasında barış görüşmeleri gerçekleştirilse de bir türlü istenen sonuca ulaşamamıştır. Son olarak 22 Eylül 2023 tarihinde İsrail Başbakanı B. Netanyahu'nun, Birleşmiş Milletler (BM) toplantısında, Ürdün Nehri'nden Gazze'ye uzanan "Yeni Ortadoğu" adlı bir haritayı (Amr, 2023) ilan etmesinin ardından iki taraf arasındaki barış umudu neredeyse tükenmiştir. Nitekim *"harekete geçmediğimiz takdirde yok edileceğiz"* (Hamis Raporu, 2023) açıklamasında bulunan Harakat al-Muqawama al-İslamiya² (Hamis), İsrail tarafından yok edilmemek için saldırıya geçmeye karar vermiştir. Bu doğrultuda 7 Ekim 2023 (Cumartesi) tarihinde İsrail'e, Aksa Tufanı Operasyonu ismi verilen eş zamanlı saldırılar düzenleyen Filistin güçleri, Ortadoğu bölgesi ve dünya adına yeni bir süreci başlatmıştır.

Bu çalışmada Aksa Tufanı Operasyonu'nun dar anlamda Filistin ve İsrail, geniş anlamda ise Ortadoğu bölgesi ve dünya açısından sonuçları değerlendirilmiştir. Henüz yeni bir gelişme olması nedeniyle literatürde Aksa Tufanı Operasyonu'nun sonuçlarıyla ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla bu çalışmanın literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bu amaçla doküman analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada, söz konusu süreç ile ilgili devletlerin aldığı kararlar, siyasetçilerin açıklamaları, sivil toplum kuruluşlarının (STK) faaliyetleri ve dünya kamuoyunun tepkisi analiz edilmiştir.

² Hamis, tam adıyla *Harakat al-Muqawama al-İslamiya* (İslami Direniş Hareketi), İsrail tarafından terör örgütü olarak nitelendirilmesine rağmen Filistin Parlamentosu'nda çoğunluğu elinde bulunduran Sünni İslamcı bir parti olarak tanınmaktadır. 1987'deki I. İntifada sırasında Şeyh Ahmed Yasin önderliğinde kurulan Hamis, İsrail'e karşı direnişin simgesi haline gelmiş ve İsrail'in işgali altındaki Filistin topraklarını özgürleştirmeyi amaçladığını ifade etmektedir (Euro News, 2023a).

2. AKSA TUFANI OPERASYONU SONRASI DEĞİŞEN DİNAMİKLER

7 Ekim 2023 tarihinde Hamas’a bağlı İzzeddin el-Kassam Tugayları³ tarafından İsrail’e eş zamanlı saldırılar düzenlenmiştir. Sürat teknesi, kamyonet, motosiklet ve paramotorlarla gerçekleştirilen saldırılar neticesinde birçok İsrail askeri öldürülürken bir kısmı da rehin alınmıştır (Mucuk, vd., 2023, s.105). Tüm dünyada şok etkisi yapan bu saldırılar neticesinde muktedir imajı büyük ölçüde sarsılan İsrail’in, tahmin edildiği kadar güçlü bir ülke olmadığı yorumları yapılmaya başlamıştır. Öyle ki dünyanın önde gelen savunma sanayilerinden birisine sahip olması nedeniyle “Demir Kubbe” olarak da nitelendirilen İsrail’in, Aksa Tufanı saldırıları karşısında savunmasız kalması bu tür yorumların yapılmasına yol açmıştır. Hatta tüm dünyada etkin olduğu ifade edilen *HaMossad leModi’in uleTafkidim Meyuḥadim* (Mossad) istihbarat teşkilatının da Aksa Tufanı Operasyonu’ndan bilgisinin olmaması, İsrail’in sanıldığı kadar iyi bir istihbarat ağına sahip olmadığı düşüncesini de doğurmuştur (Göz ve İşler, 2024). İsraili yöneticilerin de “11 Eylülümüz” (Rudaw, 2023) olarak ifade ettiği Aksa Tufanı Operasyonu, başta İsrail olmak üzere dünyadaki birçok dinamiği yerinden oynatmıştır. Aksa Tufanı Operasyonu sonrasında İsrail’in Filistin’e yönelik başlatmış olduğu hava ve kara hareketleri ise hem bölgedeki hem de dünyadaki müesses dengelerin değişmesine sebebiyet vermiştir.

İzzeddin el-Kassam Tugayları’nın gerçekleştirdiği ilk saldırıların şokunu çabuk atlatan İsrail, bu süreci fırsata çevirmek

³ 1 Ocak 1992’de Hamas’ın silahlı kanadı olarak ilan edilen İzzeddin el-Kassam Tugayları, Filistinli Marksist grupların aksine stratejik olarak sadece Filistin topraklarında faaliyet göstermeyi benimsemiştir. Kuzey Tugayı, Gazze Tugayı, Orta ve Güney Tugayı olmak üzere dört ana birliğe ayrılan bu tugayların sözcülüğünü Ebu Ubeyde yürütmektedir. Bu birlikler, Filistin dışındaki milis güçlerinden destek kabul etmemekte ve üyelerini dini, kültürel ve ahlaki eğitim süreçlerine tabi tutmaktadır (AA, 2014).

istemiştir. Öyle ki ilk saldırının Filistin tarafından gelmesini ileri sürerek başta Gazze olmak üzere Filistin'e önce havadan daha sonra karadan askeri hareket düzenleyen İsrail güçleri, bu saldırılarla yeni bir işgal politikasını hayata geçirmiştir. Ayrıca özellikle İsrailli genç kuşağın, Siyonist düşünceye yönelik azalan inancını pekiştirmek adına da bir fırsat yakalamış olan B. Netanyahu Hükümeti (Erol, 2023, s.1108) bir yandan Filistin topraklarını işgal etmeyi hedeflerken diğer yandan saldırılarını dünya kamuoyunda meşru kılmak istemiştir. Ancak gerçekleştirmiş olduğu saldırılarda sivil-masum, bebek-çocuk gözetmeksizin hastane, okul ve çadır kentleri bombalayan İsrail, dünyanın pek çok ülkesinden tepki görmeye başlamıştır.

Devletler ve uluslararası kuruluşlardan gelen ateşkes çağrılarını dikkate dahi almayan İsrail, saldırılarını daha da yoğunlaştırdı. Birçok devlet İsrail'e karşı yaptırım kararı almıştır. Örneğin Belçika Başbakan Yardımcısı P. Sutter, Avrupa Birliği (AB) ile İsrail arasında ekonomik ve siyasi iş birliğini amaçlayan ortaklık anlaşmasının derhal rafa kaldırılmasını ve Filistin'in devlet olarak tanınmasını teklif etmiştir (Euro News, 2023b). Fransa Dışişleri Bakanı S. Sejourne ise Gazze'ye insani yardım ulaşması için İsrail'e baskı ve yaptırım uygulanacağını ifade etmiştir (TRT Haber, 2024). Bir başka Avrupa ülkesi olan İspanya ve Hollanda da F-35 savaş uçağı parçalarının İsrail'e satışının durdurulduğunu açıklamıştır (BBC, 2024). Sadece Avrupa kıtasından değil Amerika ve Afrika kıtasından da birçok ülke, İsrail'e yönelik yaptırım kararı alındığını ya da alınacağını belirtmiştir.

Bolivya başta olmak üzere Kanada, Honduras, Kolombiya, Ürdün, Güney Afrika, Çad, Bahreyn ve Şili gibi ülkeler İsrail ile diplomatik ilişkilerin gözden geçirilmesi amacıyla büyükelçilerini geri çağırmışlardır (BBC, 2023). Ayrıca Şili'deki G. Boric Hükümeti, 2024 Uluslararası Havacılık ve Uzak Fuarı'ndan (FIDAE), İsrail firmalarının men edildiğini

açıklarken Kolombiya'daki G. Petro Hükümeti ise İsrail'den silah alımının tamamen durdurulduğunu ilan etmiştir (DW, 2024). Kanada Dışişleri Bakanı M. Loly de, İsrail'e yapılan silah sevkiyatının tamamen durdurulduğunu dile getirmiştir. Kanada ile benzer bir karar alan Japonya da İsrail ile olan askeri iş birliğinin askıya alındığını ve İsrail'e silah ihracatının yapılmayacağını duyurmuştur. İsrail ile diplomatik ilişkisi olmayan İran ise tüm Müslüman ülkelere, İsrail'e yaptırım uygulamaları için çağrıda bulunmuştur (Sputnik, 2024).

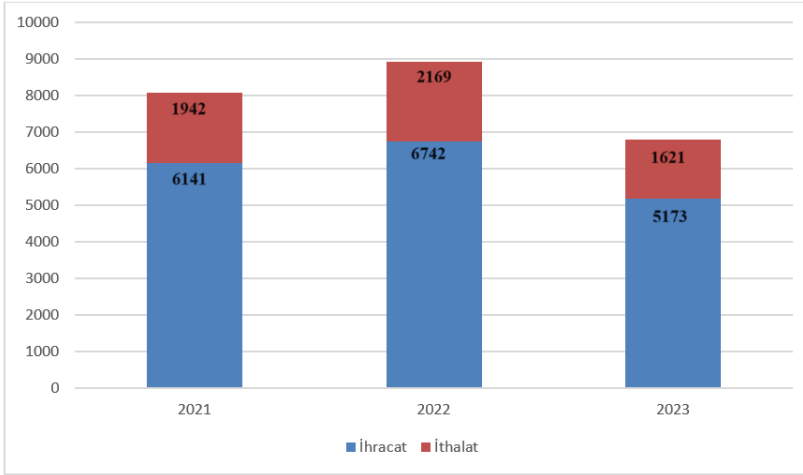
İsrail'e siyasi ve ekonomik yaptırım uygulayan ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur. Aksa Tufanı sürecinin ilk günlerinde gerek İsrail gerek Hamas tarafına ateşkes çağrısında bulunup, taraf olmaktan kaçınan Türkiye, İsrail'in artan saldırıları karşısında Filistin'den yana tavır alıp İsrail'e karşı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. *“İlk kiblemiz Mescid-i Aksa'nın tarihi ve dini statüsünü aşındırmaya yönelik her türlü girişimin, her türlü işgalin karşısında durmaya devam edeceğiz”* (Hacaloğlu ve Yazıcıoğlu, 2023) sözleriyle sürece dair ilk değerlendirmesini yapan Türkiye Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan, çatışmanın uzamasının bölge adına olumsuz sonuçlar doğuracağını vurgulamıştır. Ancak Türkiye'den de gelen itidal ve ateşkes mesajlarına kayıtsız kalan İsrail, terör örgütü olarak değerlendirdiği Hamas'ın tamamen yok oluncaya dek askeri hareketin devam edeceğini açıklamıştır (Independent, 2023). Bu gelişme üzerine ilk aşamada elli dört ürün grubunun İsrail'e ihracatını durdurduğunu açıklayan T.C. Ticaret Bakanlığı, konu ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır (Milliyet, 2024):

“İsrail'in, 7 Ekim 2023 tarihinden bu yana, 6 ayı aşkın süredir Gazze Şeridi'nde yürüttüğü ve ayırım gözetmeden masum Filistin halkına ve sivil yerleşim yerlerine yönelik topyekûn katliamda hayatını kaybeden Filistinli kardeşlerimizin sayısı 33 binin, yaralı sayısı yüzbinlerin üzerindedir. Açlıktan ölümler artmakta, salgın hastalıklar yayılmaktadır. Söz konusu çatışmaların durması için Türkiye, gereken diplomatik ve siyasi

tüm çalışmaları en üst düzeyde yapmıştır. Bununla beraber, İsrail, uluslararası hukuku alenen çiğnemeye devam etmektedir. Bu nedenle Türkiye, 9 Nisan 2024 tarihinden itibaren, ilk aşamada Ek'te belirtilen ürün grupları altında yer alan ürünlerin İsrail'e ihracatını kısıtlama kararı almış bulunmaktadır. Bu karar, İsrail, uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükleri çerçevesinde, Gazze'de derhal ateşkes ilan edene ve Gazze Şeridi'ne yeterli miktarda ve kesintisiz insani yardım akışına izin verinceye kadar yürürlükte kalacaktır.”

Türkiye'nin bu ekonomik yaptırımları sonrasında Akso Tufanı sürecinin başladığı 2023 Ekim ayında bir önceki yıla göre Türkiye ile İsrail arasındaki dış ticaret rakamlarında ciddi oranda düşüş yaşanmıştır.

Şekil 1. 2021-2023 Yılları Arasında Türkiye'nin İsrail'e Yönelik İhracat ve İthalat Rakamları (Milyon Dolar)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

2024 yılıyla birlikte saldırılarının sayısını ve şiddetini arttıran İsrail, Hamas militanları ile mücadele ettiğini ifade etse de doğrudan sivil Filistin halkının can ve malına kastetmiştir. Savunmasız sivil insanların çok zor şartlar altında yaşamlarını devam ettirmeye çalıştığı çadır kentleri ve hastaneleri

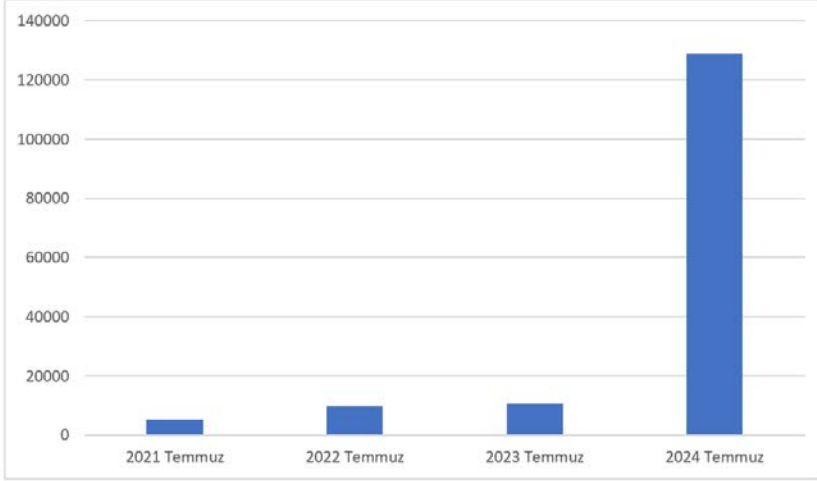
bombalayan İsrail ne insanlığa ne de savaş ahlakına sığacak operasyonlarına devam etmektedir. Nitekim Ağustos 2024 verilerine göre İsrail saldırıları neticesinde kırk binden fazla kişi hayatını kaybederken, yüz binden fazla kişi ise yaralanmıştır (MEHR, 2024). Bu saldırılarla bir yandan Hamas ve Filistin halkının direnişini kırdığını düşünen İsrail diğer yandan Filistin halkını daha da dar bir bölgeye mahkum ederek topraklarını genişletmeyi planlamaktadır. Bunu yaparken ekonomik ve siyasi gücüne güvenen İsrail, birçok devletin ve uluslararası kuruluşların sürece kayıtsız kalacağını düşünse de durum öyle olmamıştır. Zira başta Türkiye olmak üzere din ve milliyet farkı gözetmeksizin birçok ülke İsrail'e tepki göstermiştir.

Dünya ekonomisinde önemli bir yere haiz olan Yahudi sermayesinden güç alan İsrail'e karşı özellikle ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlayan ülkeler, bu yolla İsrail'in Filistin'deki saldırılarına son vermesini amaçlamıştır. Bu noktada öncü ülkelerden biri olan Türkiye, 2024 yılı itibariyle İsrail ile olan dış ticaretin tamamen durdurulduğunu açıklamıştır. Konu ile ilgili açıklamalarda bulunan Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan, Türkiye ile İsrail arasındaki ticaretin tamamen durdurulduğunu *“Tüm batı İsrail'e çalışıyor. Biz daha fazla sabredemedik ve adımlarımızı attık. İsrail ile aramızdaki 9,5 milyar dolarlık ticaret hacmimizi yok farz ederek, kapıyı kapattık. Bu iş bitti.”* (AA, 2024) sözleriyle dile getirmiştir.

Türkiye'nin almış olduğu bu karar sonrası 1 Ocak 2024 ile 31 Temmuz 2024 tarihleri arasında İsrail'e yönelik ihracat rakamlarında ciddi oranda düşüş yaşanmıştır. Örneğin 2023 yılının Temmuz ayında Türkiye'nin İsrail'e ihraç ettiği; çelik 81,947 dolar, çimento, cam seramik ve toprak ürünleri 35,496 dolar, demir ve demir dışı metaller 24,788 dolar, elektrik ve elektronik ürünleri 29.973 dolar, kimyevi maddeler ve mamulleri 48,276 dolar, mobilya, kağıt ve orman ürünleri 30,147 dolar, otomotiv endüstrisi ürünleri 26,746 dolar, hazır giyim ve

konfeksiyon ürünleri 18,749 dolar seviyesinde olmasına rağmen ekonomik yaptırım kararı sonrasında tüm bu ürünlerin ihracatı sıfırlanmıştır. Buna karşılık Türkiye'nin Filistin'e ihracatında ise önemli bir artış görülmüştür. Nitekim 2024 yılının Temmuz ayında Türkiye'nin Filistin'e ihracatı, bir önceki seneye kıyasla %1.180 yükseliş göstermiştir. Söz konusu dönemde %453.680'lik rekor oranla en yüksek artış; çimento, seramik ve toprak ürünleri ile cam sektöründe gerçekleşmiştir (Türkiye İhracatçılar Meclisi Raporu, 2023 ve 2024).

Şekil 2. 2021-2024 Yılları Temmuz Aylarında Türkiye'nin Filistin'e Yönelik İhracat Rakamları (Milyon Dolar)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen verilere göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

Özetle ifade edilirse, Aksa Tufanı Operasyonu ve sonrasındaki sürecin Ortadoğu bölgesinde ve dünyada yarattığı etki beklenen çok daha kapsamlı olmuştur. Her şeyden önce İsrail'in siyasi ve ekonomik gücüyle oluşturduğu “muktedir ve medeni ülke” imajı bu süreçle birlikte ortadan kalkmıştır. Öyle ki İzzeddin el-Kassam Tugayları tarafından esasen pek de profesyonel olmayan bir şekilde gerçekleştirilen saldırılar karşısında aciz duruma düşen İsrail, askeri teknoloji ve ordu gücü

ile istihbarat etkinliği açısından tabiri caizse sınıfta kalmıştır. Bu başarısızlığın üzerini örtmek amacıyla Filistin'e yönelik topyekn bir saldırıya başlayan İsrail, uyguladığı insanlık dışı yöntemler nedeniyle Avrupa lkeleri de dahil olmak üzere birçok ülke tarafından eleştirilmeye başlamıştır (Kaşani 2023).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

7 Ekim 2023 Cumartesi günü, Yahudi bayramı Simchat Torah ve Yom Kippur Savaşı'nın yıldönümünde, Hamas'ın silahlı kanadı olan İzzeddin el-Kassam Tugayları, İsrail'in gelişmiş savunma sistemi olan ve "Demir Kubbe" olarak bilinen askeri savunma teknolojisine karşı bir saldırı başlatmıştır (Kaşani, 2023). Aynı anda İsrail'in birçok noktasına operasyon düzenleyen Kassam Tugayları, çok sayıda İsrail askerini öldürmüş ve bazılarını rehin almıştır (Mucuk vd., 2023). Bu saldırılara karşılık veren İsrail ise başta Gazze olmak üzere Filistin'e önce havadan daha sonra karadan saldırılar düzenlemektedir.

İsrail'in bu saldırıları, masum-sivil, bebek-ocuk gözetmeksizin gerçekleştirmesi ne insani değerlere ne de savaş etiğine uygun görülmektedir. Nitekim bu durum devletler, uluslararası kamuoyu ve uluslararası örgütler tarafından yoğun eleştirilere yol açmış ve İsrail'in ateşkes ilan etmesi yönünde çağrılar yapılmasına neden olmuştur. Ancak İsrail, uluslararası kamuoyundan gelen bu talepleri dikkate dahi almadan, adeta bir terör devleti gibi davranmayı sürdürmektedir. Bu nedenle askeri, ticari ve siyasi olarak İsrail'e yaptırım uygulamaya başlayan devletler, Filistin'de yaşanan insanlık dramının bir an önce durdurulması için adımlar atmaktadır. Aynı şekilde uluslararası kamuoyundan da yoğun protestoların olduğu İsrail'e karşı boykotlar düzenlenmektedir.

Dünyanın farklı coğrafyalarından birçok insanın duyarlılık gösterdiği bu süreçte, sivil toplum örgütleri (STÖ) öne çıkan bir diğer aktör olmuştur. İsrail karşıtı protestolar düzenleyen bu örgütler, yaptıkları mitingler ve basın açıklamalarıyla İsrail'in acilen ateşkes ilan etmesini talep etmektedir. Ayrıca uluslararası kurumları harekete geçirmeye çalışan STÖ'ler, İsrail'i Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) şikayet ederek (Oruç, 2024), hukuki zeminde de bir baskı oluşturmayı hedeflemektedir. Bu faaliyetler kapsamında Filistin halkı için insani mücadele veren STÖ'ler, sivil toplumun temel amacı olan insanlara ve topluma hizmet etme misyonunu yerine getirmektedir.

Özetle ifade edilecek olursa, Filistin'de bir insanlık felaketine yol açan Aksa Tufanı Operasyonu ve sonrasındaki süreç, binlerce masum Filistinlinin ölümüne yol açmakla birlikte İsrail zaviyesinden de ciddi kayıplara neden olmuştur. Her şeyden evvel İsrail'in düşünüldüğü kadar güçlü bir savunma sistemine haiz olmadığının anlaşıldığı bu süreçte İsrail istihbarat teşkilatı Mossad'ın da sanıldığı kadar etkin bir istihbarat ağına sahip olmadığı görülmüştür. Bu durum İsrail'in “muktedir ülke” imajında önemli bir kayba yol açmıştır. Aksa Tufanı Operasyonu'na karşılık vermek amacıyla Filistin'e saldırılar gerçekleştiren İsrail'in bu saldırılarda devlet hasiyetine yakışmayacak uygulamalarda bulunup, binlerce masum insanı katletmesi, İsrail ordusu ve İsrail devletinin son derece “uygar” olduğu imajını da yerle bir etmiştir. Yıllardan beri Hamas terörü ile mücadele ettiğini ileri sürerek saldırılarını meşru bir zemine oturtmak isteyen İsrail'in, bu süreçte sergilediği insanlık dışı uygulamalar, Netanyahu yönetiminin asıl amacını ortaya koymuştur. Tüm Filistin halkına yönelik mezalim politikasını net bir şekilde gösteren İsrail, yapmış olduğu uygulamalar nedeniyle Avrupa ülkelerinden dahi tepki görmeye başlamıştır. Böylece Filistin hususundaki desteğini önemli ölçüde yitirmeye başlayan

İsrail zaviyesinden Aksa Tufanı Operasyonu ve sonrasındaki süreç bir çok dinamiğin değişmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- AA. (2014). “Direnişin adı: İzzeddin el-Kassam Tugayları”
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/direnisin-adi-izzeddin-el-kassam-tugaylari/139944>. (Erişim Tarihi: 13.09.2024).
- AA. (2024). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: İsrail ile aramızdaki 9,5 milyar dolarlık ticaret hacmini yok farz ederek bu kapıyı kapattık”, www.aa.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-israil-ile-aramizdaki-9-5-milyar-dolarlik-ticaret-hacmini-yok-farz-ederek-bu-kapiyi-kapattik/ (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- Amr, N. (2023). Muhammed bin Selman ve yeni Ortadoğu haritası. <https://turkish.aawsat.com/opinion/45651-muhammed-bin-selman-ve-yeni-ortadogu-haritasi>
- Armaoğlu, F. (1989). *Filistin meselesi ve Arap-İsrail savaşları 1948-1988*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- BBC. (2023). “Arap ülkeleri dışında en fazla Filistinli neden Şili’de yaşıyor?”
www.bbc.com/turkce/articles/c0d2z8lmkweo. (Erişim Tarihi: 13.09.2024).
- BBC. (2024). “Hollanda temyiz mahkemesi İsrail’e F-35 parçası satışını durdurdu”, www.bbc.com/turkce/articles/c877o, (Erişim Tarihi: 13.09.2024).
- DW. (2024). “İsrail’e Türkiye’den başka kim yaptırım uyguluyor?” <https://www.dw.com/tr/israile-tukiyeden-baska-kim-yaptirim-uyguluyor/a-68828481>. (Erişim Tarihi: 15.09.2024).
- Erol, A. (2023). Evanjelikler, küreselleşmeciler, siyonistler bağlamında Gazze üzerine bir deneme. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6(5), 1104-1115.

<https://akademikbirikimdergisi.com/index.php/uabd/issue/view/16>

Euro News. (2023a). “Filistinli örgüt Hamas kimdir, neyi hedefliyor?” <https://tr.euronews.com/2023/10/15/israile-saldiran-filistinli-orgut-hamas-kimdir-neyi-hedefliyor>. (Erişim Tarihi: 13.09.2024).

Euro News. (2023b). “Belçika Başbakan Yardımcısı Petra de Sutter İsrail’e karşı yaptırım çağrısında bulundu”, <https://tr.euronews.com/2023/11/09/belcika-basbakan-yardimcisi-petra-de-sutter-israile-karsi-yaptirim-cagrisinda-bulundu>. (Erişim Tarihi: 14.09.2024).

Hacaloğlu, H. & Yazıcıoğlu Y. (2023, 7 Ekim). Erdoğan’dan İsrail ve Hamas’a itidal çağrısı: “Her türlü işgalin karşısında duracağız”. Voice of America (VOA). www.voaturkce.com/israil-hamasa-itidal-cagrisi-her-iskalin-karisinda-durmaya-devam-edecegiz

Hamas Raporu. (2024). “Aksa Tufanı Operasyonu.. “Bizim Anlatımız” İslami Direniş Hareketi Medya Ofisi. https://turkish.palinfo.com/Uploads/Models/Media/files/2024/aksa_tufani. (Erişim Tarihi: 12.09.2024).

Independent. (2023). “Hamas ile IŞİD’in eylemleri aynı mı? Değilse aradaki fark ne?” <https://www.indyturk.com/node/682301/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/hamas-ile-i%C5%9Fi%C3%87din-eylemleri-ayn%C4%B1-m%C4%B1-de%C4%9Filse-aradaki-fark-ne>. (Erişim Tarihi: 14.09.2024).

Kaşani, V. (2023). *Filistin İslami direniş ve Aksa Tufanı*, El-Mustafa Yayınları. İstanbul.

Küçük, A. (1992). Yahudilikteki Arz-ı Mev’ûd anlayışının boyutları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(4), 101-112.

- Milliyet. (2024). “Türkiye’den İsrail’e ihracat kısıtlaması! Bakanlık 54 ürünü açıkladı”, www.milliyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-israile-ihracat-kisitlamasi-7110336. . (Erişim Tarihi: 15.09.2024).
- MEHR Haber Ajansı. (2024). “Gazze’de can kaybı 38 bin 243’e yükseldi” www.mehrnews.com/news/1918415/Gazze-de-can-kaybi-38-bin-243-e-yukseldi. (Erişim Tarihi: 12.09.2024).
- Mucuk, H., Özdemir, H. & Anik, M. A. (2023). El-Aksa Tufanı Operasyonu ve Türkiye’de kamuoyunun Filistin algısı. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 101-118. <https://doi.org/10.61960/fikriyat.1402697>
- Oruç, H., (2024), 7 Ekim sonrası Türkiye’nin değişen Gazze politikası, *Kriter Dergisi*, (89), 46-52.
- Rudaw. (2023). “İsrail’in 11 Eylül’ü: Hamas’ın Aksa Tufanı operasyonu” <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/31>. (Erişim Tarihi: 12.09.2024).
- Sputnik. (2024). “İsrail’e yaptırım uygulayan ülkeler”, <https://anlatilaninotesi.com.tr/20240409/1082622541.html>. (Erişim Tarihi: 15.09.2024).
- TRT Haber. (2024). “Fransa’dan, Gazze’ye yardım ulaşması için İsrail’e yaptırım uygulanabilir” mesajı”, www.trthaber.com/haber/dunya/fransadan-Fransa'dan-Gazze'ye-yardim-gazzeye-yardim-ulasmasi-icin-israile-yaptirim-uygulanabilir-mesaji-849881.html. (Erişim Tarihi: 14.09.2024).
- Türkiye İhracatçılar Meclisi Raporu. (2024). Ticarete en yüksek para sahip ülkelerin RCA analizi: İsrail. Aralık 2009. https://tim.org.tr/files/RCA_2022_Raporu_israil. (Erişim Tarihi: 19.09.2024).

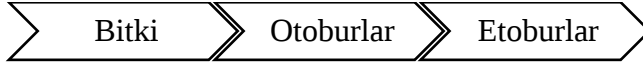
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). “Türkiye-İsrail Dış Ticaret İstatistikleri” www.data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategoriDis-Ticaret-82. (Erişim Tarihi: 21.09.2024)
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). “Türkiye-İsrail Dış Ticaret İstatistikleri”. www.data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-2024-8472. (Erişim Tarihi: 21.09.2024).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). “Türkiye-Filistin İhracat İstatistikleri”. www.data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-2024-4130. (Erişim Tarihi: 23.09.2024).
- Yiğit, H. (2024). Filistin-İsrail Çatışmasında Temel Sorun Alanları, Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Soruna Yaklaşımları, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 10(2), 213-226. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10897934>

BESLENME ŞEKLİNİN DOĞAL NÜFUS ARTIŞ HIZI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE BİR BAKIŞ

Ali Ergin GÜMÜŞ¹

1. GİRİŞ

Besin zincirinin üreticilerden sonraki halkasını birincil tüketiciler yani besinlerini bitkisel kaynaklardan sağlayanlar, ondan sonraki halkasını ise ikincil tüketiciler yani yaşamları için gerekli olan besinlerini hayvansal kaynaklardan sağlayanlar meydana getirmektedir. Bu halkalar arasındaki enerji aktarımı ise çok genel olarak şu şekilde gösterilebilir;

Bugünün insanı da ataları gibi hem hayvansal hem de bitkisel besinlerle beslenmektedir. Ancak tarım metotlarının gelişmesi le birlikte bitkisel besinlerin insan beslenmesindeki rolü giderek artmıştır. Ancak, hayvansal ürünlerin elde edilmesi bitkisel ürünlere oranla daha uzun ve zorlu bir süreç olduğundan dolayı dünyada hayvansal ürünler bitkisel olanlara göre daha yüksek fiyatlandırılmaktadır. Bu durum, hayvansal protein tüketim oranlarının ülkelerin gelir seviyelerine göre değişmesine neden olmaktadır.

Dünya üzerinde yer alan yaklaşık 200 ülkeye bakıldığında yaşam düzeyi yükselip, kişi başına düşen gelir arttıkça hayvansal besin kaynaklarını daha fazla kullanma eğilimi görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin kişi başına düşen protein tüketimleri

¹ Dr. Öğretim Üyesi Ali Ergin GÜMÜŞ, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, İstanbul/Türkiye, ergin.gumus@iuc.edu.tr Orcid: 0000-0001-7532-9642.

gelişmiş ülkelerin kişi başına düşen protein tüketimlerinin yaklaşık yarısı kadardır. Ayrıca genel olarak gelişmiş ülkeler protein gereksinimlerini hayvansal besinlerden, gelişmekte olan ülkeler ise bitkisel besinlerden sağlamaktadır. FAO'nun (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) 2018 yılı verilerine göre az gelişmiş ülkelerde günlük protein gereksiniminin %21'i hayvansal kaynaklardan sağlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise bu oran %64'tür (Tablo-1). O halde ekolojik anlamda gelişmiş ülke insanları etobur, gelişmekte olan ülke insanları ise otobur sayılabilirler. İnsan da ekosistemin içinde yer aldığından eskiden sadece hayvanlar için kullanılan etobur ve otobur terimleri bugün ekolojide insan toplulukları için de kullanılabilmektedir.

Tablo 1. Türkiye ve Seçilmiş Bölgelerde Kişi Başı Ortalama Günlük Protein Tüketimleri (FAO)

Bölge	Kişi Başına Düşen Günlük Protein Tüketimi (gr.)	Bitkisel Kaynaklı Protein (%)	Hayvansal Kaynaklı Protein (%)
Dünya	81,2	60	40
ABD	109,6	36	64
AB	103,9	42	58
Türkiye	108,1	66	34
Afrika Ülkeleri	69,1	76	24

2. HAYVANSAL VE BİTKİSEL BESİNLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bitki proteinlerinde bazı temel aminoasitler hayvansal besin kaynaklarına göre ya daha az ya da tümüyle eksiktir. Bilindiği gibi amino asitler protein moleküllerinin birimleridirler. Hayvan vücudu ise temelde proteinlerden oluşmaktadır. İnsan vücudunun varlığını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmesi için “temel amino asitler” denilen bu amino asitlerin vücut dışından sağlanması gereklidir. İşte bunlardan bazıları bitkisel ürünlerde çok az bulunur. Hatta bulunmayabilir. Örneğin baklagillerde yeterli oranda lizin (lysine) bulunmasına karşılık tahıllarda bu

temel amino asit miktarı çok düşüktür. Fakat baklagillerde ise bu kez metiyonin (methionine) isimli temel amino asit miktarı düşüktür. Oysa temel amino asitler hayvansal kaynaklarda insan vücudunun gereksinimine uygun oranlarda bulunmaktadır. Bu nedenle hayvansal proteinler insanların beslenmesi açısından “yüksek kaliteli protein” olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca bazı mineral ve vitaminler bakımından da bitkisel besinler yetersizdir. Örneğin B12 vitamini bitkilerde bulunmaz. Bazı temel tuzlar da (demir, kalsiyum gibi) birçok bitkide az bulunmaktadır.

İnsan beslenmesi açısından hayvansal kaynakların bitkisel kaynaklara göre bir başka üstünlüğü ise birim ağırlık başına daha fazla enerji sağlamalarıdır. Aynı ağırlıktaki sığır eti ile mısır karşılaştırıldığında sığır etinin mısıra göre üç kat daha fazla enerji sağladığı görülmektedir.

Öte yandan bitkisel besinlerin birbirinin eksikliklerini tamamlayacak şekilde biraraya getirilmesi ile eksiksiz bir biçimde beslenmek de mümkündür. Geleneksel yemeğimiz olan kuru fasulye + pilav, tahıl ve baklagillerdeki değişik nitelikteki temel amino asitleri bir araya getirdiğinden yüksek kaliteli protein oluşturur. Üstelik yumurta ve süt gibi ekolojik enerji yönünden yüksek verim sağlayan hayvansal besinler ile desteklendiğinde eksiksiz olarak beslenmek mümkün olmaktadır.

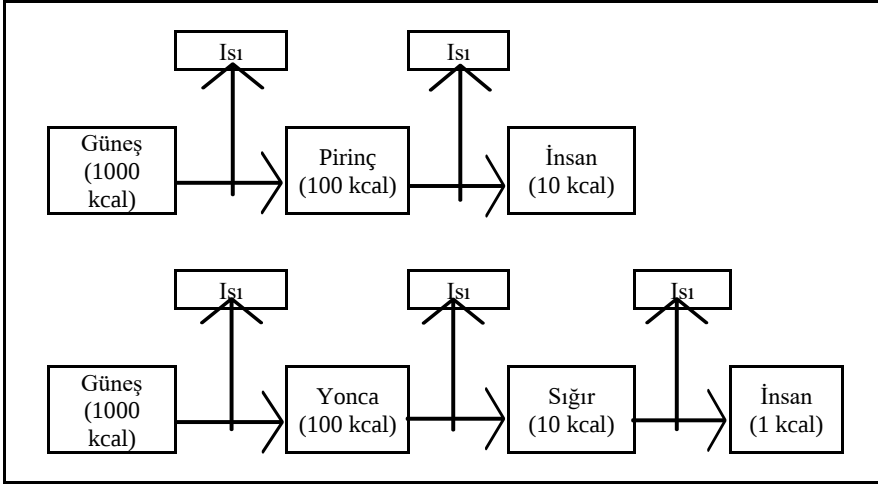
3. BESLENME VE ENERJİ

Bilindiği gibi besin zincirinin uzunluğu ile insana ulaşan kullanılabilir enerji arasında ters orantı vardır. Çünkü II. Termodinamik Kanunu (Entropi kuralı) gereğince enerji doğada daima düzenlilikten daha gelişigüzel ve dağınık bir şekle dönüşür. Düzensiz ve dağınık şekillere dönüştüğünde ise iş yapabilme kapasitesi azalır. Başka kelimelerle enerji ekosistemdeki akışı

sırasında giderek azalır ve kullanılamayan büyük bir kısmı düşük ısı enerjisi olarak açığa çıkar.

Şekil-1’de iki farklı beslenme şekli görülmektedir. Birinci besin zincirinde ekolojik olarak otobur olan insan topluluklarının enerji değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu örnekte temel üretici pirinçtir. Zincirin ikinci halkasındaki insana başlangıçta güneşten gelen 1000 Kcal. enerjiden 10 Kcal. enerji kalmaktadır. İkinci besin zincirinde ise ekolojik açıdan etobur olan insan toplumlarının enerji değerlendirmesi gösterilmektedir. Bu zincirde ise temel üretici yoncadır ve güneşten gelen 1000 Kcal. enerjiden bu kez zincirin üçüncü halkasında yer alan insana sadece 1 Kcal. enerji ulaşabilmektedir. Kuşkusuz hiçbir toplum tam olarak otobur veya etobur olamaz. Dolayısı ile teorik olarak gösterilen bu 1/10 oranı gerçekte %50 azalmaktadır.

Şekil 1. İnsanın Beslenme Düzeyindeki Yeri ile Besin Zincirinin Uzunluğu Arasındaki İlgisi

Kaynak: (Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F.’den değiştirilerek)

Öte yandan daha önce de belirtildiği üzere aynı ağırlıktaki hayvansal besin bitkisel besine göre ortalama 1/3 oranında daha fazla enerji sağlamakta idi. Fakat yine bir toplumun besininin tamamını hayvansal veya bitkisel kökenli kaynaklardan

sağlamasının mümkün olmadığı göz önünde bulundurulursa, bu 1/3 oranı da %50 azalmaktadır.

Böylece yukarıdaki iki paragrafta sözü edilen oranlar ve azalmalar dikkate alındığında otobur toplumların etobur toplumlara göre besinden aldıkları toplam enerji bakımından yaklaşık %30'luk bir fazlalığa sahip oldukları söylenebilir. Bunun için aşağıdaki formülden faydalanılmaktadır;

$$B\ddot{U}E = TE - n$$

Formülde;

- $B\ddot{U}E$: Büyüme ve üremeye ayrılan enerjiyi,
- TE : Alınan besindeki toplam enerji miktarını
- n : Metabolizmada kullanılan enerji ile dışkıdaki sindirilememiş maddelerde kalan enerjinin toplamını göstermektedir.

Formüldeki ' n ' doğadaki farklı türler için değişik bir değeri ifade edebilir. Ancak tek bir türün bireyleri arasında fazla bir farklılık göstermeyecektir. Dolayısı ile insan için de ' n ' sabit bir değerdir. Ayrıca daima pozitif durumundadır. Çünkü her tür kendi metabolizmasında miktarı ne olursa olsun belli bir enerjiyi kullanmakta ve dışkıdaki sindirilememiş maddelerde bir miktar enerji bulunmaktadır. ' TE ' de mutlaka ' n 'den büyüktür. Aksi takdirde üreme ve büyümeye ayrılan enerjinin değeri negatif çıkar ki bu durumda canlıların büyüme ve üreme yeteneklerinin olmaması anlamını taşır.

Ancak yukarıdaki formülü hem hayvansal hem de bitkisel kaynaklarla beslenen toplumlar için kullanmak mümkün değildir. Çünkü daha önce de açıklandığı üzere otoburların aldığı toplam enerji miktarı etoburlara göre %30 kadar daha fazladır. Bu nedenle formülü;

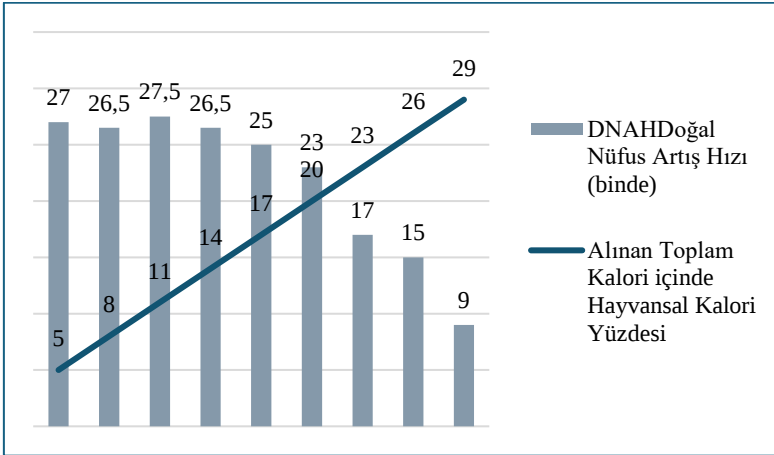
Etoburlar için: $B\ddot{U}E = TE - n$

Otoburlar için: $B\ddot{U}E = \{TE + (TE*0,30)\} - n$

olarak etobur ve otoburlar için ayrı ayrı düzenlemek gerekmektedir.

Formüllerdeki değerler ne olursa olsun otobur toplumlardaki büyüme ve üremeye ayrılan enerji, etobur toplumlardaki büyüme ve üremeye ayrılan enerjiye oranla daima fazla çıkacaktır. Başka kelimelerle, toplumların bitkisel besin kaynakları ile beslenmeleri doğal nüfus artış hızlarını artırıcı bir etki yapacaktır. Gerçekten ülkelerdeki kişi başına düşen günlük kalori miktarı göz önünde bulundurulduğunda; bunun içindeki hayvansal kalori yüzdesi ile doğal nüfus artış hızı dikkate alınarak yapılan grafikte şu sonuçlar ortaya çıkmıştır (şekil-2). Şekilden de görülebileceği üzere hayvansal besinlerden alınan kalori yüzdesi arttıkça doğal nüfus artış hızı azalmaktadır.

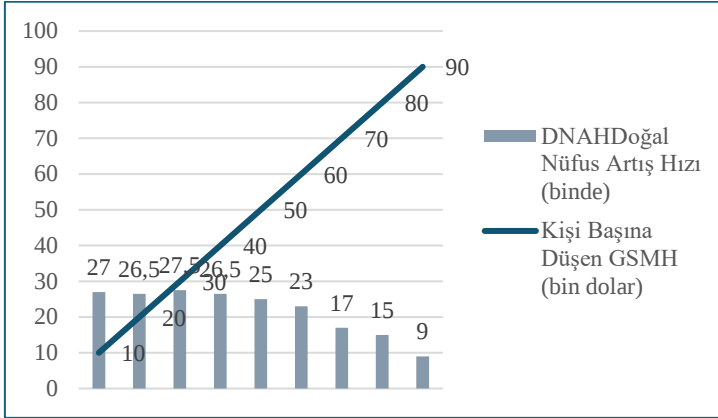
Şekil 2. Doğal Nüfus Artış Hızı ile Kişi Başına Düşen Günlük Hayvansal Kalori İlişkisi

Öte yandan alınan toplam besin içinde hayvansal kökenli madde oranı yüksek olan ülkeler aynı zamanda gelişmiş ülkelere tekabül etmektedir. Dolayısı ile kişi başına düşen GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) miktarı ile doğal nüfus artış hızı ele alınarak

yapılacak bir diğer grafik(şekil-3) ile şekil-2'deki grafik karşılaştırılacak olursa aralarında bir benzerlik olduğu görülebilecektir. Şöyle ki, doğal nüfus artış hızı, hem kişi başına düşen GSMH miktarı ile hem de kişi başına alınan toplam kalori içindeki hayvansal kalori yüzdesi ile doğru orantılıdır. Başka kelimelerle kişi başına düşen gelir arttıkça doğal nüfus artış hızı düşmektedir. Bu durumun nadir istisnalarını kişi başına düşen gelirleri çok yüksek olan petrol üreticisi Ortadoğu ülkeleri oluşturmaktadır.

Şekil 3. Doğal Nüfus Artış Hızı ile Kişi Başına Düşen GSMH İlişkisi

Bilindiği gibi ülkelerde ekonomik gelişme artıp, şehirleşme ve sanayileşme süreci tamamlandığı ölçüde doğal nüfus artış hızı azalmakta hatta negatif değerler görülebilmektedir. Sosyo-ekonomik gelişme aynı zamanda hayvansal kökenli beslenme eğilimini de artırmaktadır. Çünkü büyük hayvan çiftliklerinin kurulması, bakımı ve işletilmesi yüksek maliyetlidir ve ülkeler zenginleştikçe bu yüksek masrafı kolaylıkla yapabilmekte, dolayısı ile hayvansal besin arzını artırabilmektedirler.

4. SONUÇ

Ülkelerde Sosyo-ekonomik gelişme arttıkça hayvansal besin elde edebilmek için gerekli olan sermaye birikimi ve dolayısı ile hayvansal gıda arzı da artmakta, o ülke insanının hayvansal kaynaklara ulaşma ve bu kaynaklardan beslenme olasılığı da yükselmektedir. Böylece doğal nüfus artış hızını düşürücü pekçok faktörün yanına “hayvansal kökenli besin kaynakları ile beslenme” faktörü de eklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Ana Britannica. (1986). *Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler*. Ana Yayıncılık.
- Ana Britannica. (1987). *Dünya Ülkeleri*. Ana Yayıncılık.
- Anonim, (2018). Food and Agriculture Organization of The United Nations, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/FS>, Erişim tarihi: 01.09.2022.
- Brown, L.R. (1979). *Yirmidokuzuncu Gün* (Çev. Tosun K.). İstanbul Üniversitesi, İşletme İktisadı Enst. Yay.No:43.
- Çepel, N. (1983). *Genel Ekoloji*. İstanbul Üniversitesi, Orman Fak. Yay No: 352.
- Ergün, O.F. ve Bayram, B. (2021). *Türkiye’de Hayvancılık Sektöründe Yaşanan Değişimler*. Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi. 10 (2): 158-175.
- Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (1985). *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.
- Kızılaslan H. İ. ve Nalıncı, S. (2013). *Amasya ili merkez ilçedeki hane halkının kırmızı et tüketim alışkanlıkları ve kırmızı et tüketimini etkileyen faktörler*. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 3, 76-79.
- Şişli, M.N. (1980). *Ekoloji*. Hacettepe Üniversitesi Yayını.
- Tunçdilek, N. (1987). *Doğal Bölgeler-Geoekolojinin İlkeleri*. İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enst. Yay.no:5.

TABİBZÂDE ABDÜLKERİM PAŞA VE SİCİLL-İ AHVÂLDEKİ ÖZGEÇMİŞİNİ DÜZELTME SÜRECİ

**Tabibzâde Abdülkerim Pasha and the Process of Correcting
His Curriculum Vitae in Sicill-i Ahval**

Mustafa OĞUZ¹

1. GİRİŞ

Bu çalışmada II. Meşrutiyet döneminde Şura-yı Devlet azası olan Tabibzâde Abdülkerim Paşa'nın, Sicil-i Ahval Defteri'ndeki tercüme-i halinde “adem-i kifayet ve marufiyet” iddiasıyla Van vali muavinliği görevinden alınmasına dair kaydın düzeltilmesi için vermiş olduğu dilekçeler ile işleyen süreci ve sicilini düzeltme çabası anlatıldı.

Diyarbakır Keldani cemaati ve Katolik mezhebinden ve Tabibzâde ailesine mensup olan Abdülkerim Atakan, son dönem Osmanlı devlet adamlarındandır.² Emir Tabibzâde Abdülkerim

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mustafaoguz@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3931-0781.

² Tabibzâde Abdülkerim hakkında biyografik kaynak öncelikle BOA Sicil-i Ahval Defterindeki bilgilerdir. Salt Araştırmada bulunan Ateşizâde Mehmed Bedreddin Selçuki arşivindeki biyografik notlar ile Emniyet Genel Müdürlüğü Personel Daire Başkanlığı Özlük Dosyaları Arşivindeki kayıtlar birinci elden kaynaklardır. Bkz. BOA. DH. SAİD.d. 66/385; <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/216813> 20.07.2024; Eyüp Şahin (2013). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gayrimüslim Polis Biyografileri*, c. 1, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, s. 97-99. İkincil kaynaklar ise Mücellidoğlu Ali Çankaya (1968-169). *Son Asır Türk Târihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Târîhi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, c. III, Ankara: Mars Matbaası, s. 188; Şevket Beysanoğlu (1978). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c. III, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, s. 113; B. Altunış-Gürsoy, Atakan (2002). Abdülkerim, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* içinde. c.

Paşa olarak tanındı. Mülkiyeden mezun olduktan sonra ilk önce Hariciye Nezaretinde memurluğa başladı. Beş yıl Hariciye Nezaretinde çalıştıktan sonra Zabtiye Nezaretine tercüman olarak görevlendirildi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kadro haricine çıkarıldı. Osmanlı Devletinde uzun yıllar tercümanlık memuriyetinde bulunan Abdülkerim Paşa, Şura-yı Devlet azalığının yanında muallimlik, gazetecilik, yazarlık da ilgi alanları arasındadır.

2. TABİBZÂDE ABDÜLKERİM PAŞA'NIN EĞİTİM HAYATI

Emir Tabibzâde Abdülkerim, 5 Ağustos 1280/17 Ağustos 1864 tarihinde Diyarbakır'da doğdu. Babası Keldani cemaatinden Emir Tabibzâde Mansur Hekimdir. Abdülkerim Efendi ilk tahsilini Diyarbakır'da Keldani Cemaati Mekteb-i İbtidaisi'nde 17 Mart 1287/29 Mart 1871 tarihinde tamamladı. Ardından yine Diyarbakır'da Keldani Rüşdiye³ mektebinden 12 Haziran 1290/24 Haziran 1874 tarihinde mezun oldu (Şahin, 2013: 97; Yıldız, 2014: 290).

1, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 526; İhsan Işık (2006), *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi* içinde. c. 1, Ankara: Elvan Yayınları, s. 412; İshak Şimşek (2013). Sicil-i Ahval Defterlerinde Diyarbakirli Yöneticiler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 57-61; İshak Şimşek (2019). II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Bürokrasisinde Diyarbakirli Yöneticiler (Sicil-i Ahval Kayıtlarına Göre), *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır* içinde. Ed. O. Bozan, H. Asan, H. Yıldız ve M. S. Erpolat, c. 3, Ankara: Manas Yayıncılık, s. 265.

³ Okulun tam adı Rüşdiye-i Vatan'dır. Keldani cemaatine ait olan bu mektebin kuruluş tarihi bilinmemektedir. Rüşdiye-i Vatan mektebine 18 Kânunusani 1305/30 Ocak 1890 tarihinde ruhsat verilmiştir. Bu tarihte mektebin mesul müdürü Keşiş İstefan Efendi olup 17 erkek öğrencisi vardır (Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1317; 1202-1203). 1316 tarihli Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye'de okulun ismi Rüşdiye Mektebi olarak geçmekte, kuruluş tarihi "meçhul" ve "ruhsatsız" olduğu belirtilmektedir. Bu okulda 15 erkek öğrenci eğitim görmektedir (Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316; 1052-1053).

Tabibzâde Abdülkerim, Diyarbakır'daki ibtidai ve rüşdiye eğitiminin ardından İstanbul'a gitti. İstanbul'da 23 Şaban 1300/29 Haziran 1883'de Galatasaray Mekteb-i Sultanisinin idadi kısmından Türkçe ve Fransızca diplomalarını aldı. Galatasaray Sultanisinden sonra Mekteb-i Mülkiye'den 17 Şevval 1302/30 Temmuz 1885 tarihinde mezun oldu. Mekteb-i Mülkiye'den mezun olduğunda Arapça, Türkçe ve Fransızca dillerine hâkim idi (BOA. DH. SAİDd. 66/385; Şahin, 2013: 97).

3. TABİBZÂDE ABDÜLKERİM PAŞA'NIN MESLEKİ KARIYERİ

Tabibzâde Abdülkerim, Mekteb-i Mülkiye'den mezuniyetinin ardından 16 Teşrinisani 1301/28 Kasım 1885'de Hariciye Nezareti Umur-ı Hukukiye-i Muhtelite Kalemi'nde stajyer memur olarak işe başladı. 4 Kânunuevvel 1301/16 Aralık 1885'de Vodina kazası kaymakamlığına tayin edildi (BOA. ŞD. 3102/40). Fakat Hukuk mektebine devam ettiği için bu görevine başlamadı (Salt Araştırma, Ateşizâde Mehmed Bedreddin Selçuki: 1). 14 Kânunuevvel 1301/26 Aralık 1885'de Hariciye Nezareti Tahrirat-ı Ecnebiye Kalemi ikinci sınıf hulefalığına⁴ terfi ettirilerek tayin edildi (Şahin, 2013: 97-98; Findley, 2019: 158-159).

Tabibzâde Abdülkerim'e 2 Ağustos 1305/14 Ağustos 1889 tarihinde Babiâli'de beş senelik memuriyeti tamamladığı için "İntihab-ı Memuriyet-i Osmani Komisyon-ı Âli'si" tarafından (Sarıyıldız, 2004: 37) üçüncü sınıf kaza "Kaimmakamlık İntihabnamesi" verildi. 27 Mart 1306/8 Nisan 1890 tarihinde Zabtiye Nezaretinde tercümanlık görevine tayin

⁴ (Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Hariciyye, 1306; 258). Bu salnamenin transkripsiyonu için bkz. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Hâriciyye Nezâret-i Celîlesi Sâlnâmesi Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı 1306/1889*, (2003). c. II, haz. A. N. Galitekin, İşaret Yayınları, s. 177.

edildi. 18 Cemaziyühâir 1311/27 Aralık 1893'de rütbe-i saniye sınıf-ı sanisine terfi ettirildi (BOA. DH. SAİDd. 66/385).

Tabibzâde Abdülkerim, 1311 Ramazan⁵ ayından 2 Recep 1312/30 Aralık 1894 tarihine kadar on ay İspanyol seyyah Lacens'e⁶ eşlik ederek Anadolu'yu gezdi.⁷ Abdülkerim Bey'in bu gezideki görevi resmi kayıtlarda aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Londra Coğrafya Heyet-i Fenniyesi muhbiri olup Rusya tarihiyle bu kere Dersaadet'e gelmiş ve Anadolu-i Osmani-i Şahanede Ermenilerin sakin oldukları yerleri dolaşmak müsaadesini istemiş bulunan İspanyalı muallim mösyö “Eksimenesi”n şu seyahatinden bilistifade Ermenilere nesayih-i inkıyadiyeyi ita etmek ve İslamların dahi onlarla hüsn-i imtizacı aramaları ihtaratında bulunmak hizmeti mumaileyhe teklif edilmiş ve vazife-i mezkûreyi hüsn-i istimal ederek ifasında ibraz-ı hüsn-i tesir edebileceği hususatını irae ve idareye muktedir erbab-ı hüsn-i hal ve iktidardan bulunub Babîâli'nin kararıyla refakatinde icrayı seyahat edecek olan nezaret tercümanı izzetlü Abdülkerim Beğ memur kılınmış ...” (BOA. ŞD. 3102/40).

Tabibzâde Abdülkerim, 1 Temmuz 1306/13 Temmuz 1890'da Keldani Patrik'i Butrus İlya Abdulyunan Efendi'nin (1840-1894)⁸ II. Abdülhamid tarafından kabulünde kendisi de

⁵ 1 Ramazan 1311/8 Mart 1894

⁶ İspanyol seyyahın ismi diğer belgelerde Eksemimes, Kasimens, İksenimes olarak geçmektedir. Bkz. BOA. HR. SYS. 2837/31; BOA. HR. SYS. 2837/32; BOA. HR. SYS. 2837/33; BOA. HR. SYS. 2837/34; BOA. HR. SYS. 2837/36; BOA. HR. SYS. 2837/37; BOA. Y. A. HUS. 317/58; BOA. Y. A. HUS. 317/59; BOA. Y. A. HUS. 317/28; BOA. Y. A. HUS. 320/132.

⁷ BOA. Y. HUS. 302/88 H. 10 Muharrem 1312/14 Temmuz 1894; BOA. DH. ŞFR. 167/49 R. 28 Haziran 1310/10 Temmuz 1894. İspanyol seyyah Saturnino Ximenez'in bu seyahati için (Arvas, 2023; 1-17).

⁸ Butrus İlya Abdulyunan Efendi, tam ismi Mar Eliya XIV (XIII) Abulyonan olup 1840'da Musul'da doğdu. Roma'da eğitimini tamamladı. 1878'de Keldanilerin Patrik'i seçildi. 27 Haziran 1894'de Musul'da vefat etti (Wilmshurts, 2000; 742; Seyfeli, 2018; 109); https://en.wikipedia.org/wiki/Eliya_Abulyonan erişim tarihi: 23.09.2024; <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/babol.html>: erişim tarihi: 23.09.2024.

“muteberan-ı cemaatden ve hayırhah ve sadık hükümet-i seniyyeden” olduğu için huzura kabul edilmiş ve II. Abdülhamid’e takdim edilmişti. 17 Kânunuevvel 1306/29 Aralık 1890’da saniye sınıf-ı sanisi rütbesini aldı (BOA. DH. SAİDd. 66/385).

Osmanlı Devleti tarafından 1895’te Berlin Antlaşması gereğince vilayat-ı sitte olarak tanımlanan Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakir, Mamuretülaziz ve Sivas vilayetlerinde uygulanmak üzere bir Islahat Layihası hazırlandı (BOA. PRK. BŞK. 43/58; Karaca, 1993: 217-222). Bu Islahat Layihasının 1. Maddesi:

“Her vilayet nezdine 29 Şevval sene 1287/22 Ocak 1871 tarihli idare-i umumiye-i vilayat nizamnamesinin fasl-ı sanisi ahkâmına tevfikân gayr-i müslim bir muavin tayin kılınacaktır [...] Nizamname-i mezkûr ahkâmı mucibince muavinlerin vezaif-i mükellefeleri umur ve mesalih-i umumiye-i vilayete muavenet etmek ve bunların suret-i temşiyetini istihzar eylemekden ibaret olacaktır.” hükmünü içermekteydi (BOA. PRK. BŞK. 43/58; Karaca, 1993: 217).

Islahat Layihasının birinci maddesine istinaden Tabibzâde Abdülkerim, 19 Teşrinisani 1311/1 Aralık 1895 tarihinde Van vilayeti vali muavinliğine tayin edildi (BOA. DH. SAİDd. 66/385). Yıldız Sarayı Baş Kitabet Dairesi’nin mazbatasında şu ifadeler yer almaktadır:

“.... Keldani Katolik milletinden ve Mekteb-i Sultani ve Mülkiye Mektebi şehadetnamelilerinden Bab-ı Zabtiye ser tercümanı Abdülkerim Efendinin Van vilayetleri vali muavinliklerine tayinleri tensib ve” (Y.A. RES. 77/43 Karaca, 1993: 163-164). Tabibzâde Abdülkerim, Van vali muavinliği görevinden 19 Kânunuevvel 1311/31 Aralık 1895’de Meclis-i Mahsus-ı Vükela kararıyla alınarak tekrar eski görevine iade edildi (BOA. DH. SAİDd. 66/385; Şahin, 2013: 98).

Tabibzâde Abdülkerim'in Van vali muavinliği görevi bir ay sürmüştür. Görevden alınma sebebi olarak “adem-i kifayeti ve maruf olmadığı ahiren anlaşılmasına mebni” ibaresiyle sicil-i ahval defterine kayıt edilmiştir (BOA. DH. SAİDd. 66/385). Kendisi Zabtiye Nezareti'ndeki tercümanlık görevine iade edildi. Zabtiye Nezareti'ndeki memuriyeti sırasında da 2 Şevval 1317/3 Şubat 1900 tarihinde rütbe-i saniye sınıf-ı mütemayizi ile terfi etti (BOA. İ. TAL. 202/42).

Tabibzâde Abdülkerim, 19 Mayıs 1318/1 Haziran 1902 tarihinde Keldani Patriği Emanuel Toma Efendi (Wilmschurts, 2000: 744; Seyfeli, 2018: 113-114)⁹ İstanbul'a geldiğinde “huzur-ı hümayun tercümanlığı” görevine memur edildi. Huzur tercümanlığı vazifesindeki başarısından dolayı 23 Safer 1320/1 Haziran 1902 tarihinde kendisine Rumeli Beylerbeyliği payesi verilerek paşalığa terfi ettirildi (BOA. İ. TAL. 278/78; Pakalın, 1993: 57).

Tabibzâde Abdülkerim Paşa, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 11 Ramazan 1327/13 Eylül 1909 tarihinde çıkarılan Tensikat Kanununun 5. Maddesince kadro dışına çıkarıldı (BOA. İ. KAN. 6/5) ve mâzûliyet maaşı bağlandı (BOA. ŞD. 2842/40).

II. Meşrutiyet'ten sonra da Tabibzâde Abdülkerim Paşa'nın Dersaadet Keldani Cemaati Reisi ibaresini havi mühür kullanmasına tekraren izin verildi (BOA. ŞD. 2842/40). 6 Temmuz 1326/19 Temmuz 1910 tarihinde de Şura-yı Devlet Mülkiye ve Maarif Dairesi azalığına atandı (BOA. İ.DUİT 39/35; BOA. BEO. 4641/348030; BOA. ŞD. 3198/88; Y.PRK. BŞK. 76/111).

Tabibzâde Abdülkerim Paşa'nın 1 Kasım 1922'de Şura-yı Devlet'in ilga edilmesi üzerine azalık görevi son buldu ve

⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Yousef_VI_Emanuel_II_Thomas erişim tarihi: 23.09.2024;

emekliye sevk edildi (BOA. Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0, 11-68-7). Soyadı Kanunu ile Atakan soyadını aldı.¹⁰ Evli ve üç çocuk babası olan Abdülkerim Paşa, 21 Temmuz 1956 tarihinde İstanbul’da vefat etti (Çankaya, 1968-1969: 188; Beysanoğlu, 1978: 113; Altuniş-Gürsoy, 2002: 526; Işık, 2006: 412).

4. TABİBZÂDE ABDÜLKERİM PAŞA’NIN ALDIĞI NİŞANLAR

Tabibzâde Abdülkerim Paşa, memuriyeti sırasında hem Osmanlı Devletinden hem de diğer devletlerden nişanlar almıştır. Onun aldığı nişanlar sırasıyla 22 Mayıs 1313/3 Haziran 1897’de Papalık tarafından üçüncü rütbeden Saint Gregory nişanı verildi (BOA. İ. TAL. 114/54; BOA. BEO. 960/71959). 15 Haziran 1314/27 Haziran 1898’de Bulgaristan Prensliği tarafından üçüncü rütbeden “Civil Merit” nişanı verildi (BOA. DH. SAİDd. 66/385). İran devleti tarafından 8 Şaban 1319/20 Kasım 1901’de üçüncü rütbeden Şir û Hurşid nişanı verildi (BOA. BEO. 1747/131002).

Tabibzâde Abdülkerim Paşa, memuriyetteki hizmetleri ve liyakatine karşılık 14 Şevval 1318/4 Şubat 1901 tarihinde üçüncü rütbeden Mecîdî nişan-ı zîşanı verildi (BOA. İ. TAL. 241/35).¹¹ Yine aynı şekilde 26 Rebiyülahir 1319/12 Ağustos 1901’de üçüncü rütbeden Nişan-ı Âlî-i Osmanî verildi.

Tabibzâde Abdülkerim’in rütbesi 1 Şubat 1315/13 Şubat 1900’de saniye sınıf-ı sanisinden rütbe-i mütemayizeye terfi ettirildi. 20 Kânunusani 1317/2 Şubat 1902 tarihinde “Asitane-i

¹⁰ Ali Çankaya’nın Mülkiyeliler Tarihi eserinde soyadı “Atakam” olarak geçmektedir. Bkz. Çankaya, age., s. 188.

¹¹ Abdülkerim Paşa’nın eşi Selime hanıma da 1 Mayıs 1317/14 Mayıs 1901 tarihinde üçüncü dereceden Şefkat nişan-ı hümayunu verildi. Bkz. BOA. DH. MKT. 2493/19.

Aliyye Keldani Cemaati Riyaseti” unvanı verildi (BOA. DH. SAİDd. 66/385).

Tabibzâde Abdülkerim Paşa’ya 13 Ramazan 1321/3 Aralık 1903’de nikel Hicaz Demiryolu Madalyası verildi. Bu nişan ve madalyaların yanı sıra Akademik Tarih Çalışmaları Derneği Madalyasına sahipti (Çankaya, 1968-1969: 188).

Tabibzâde Abdülkerim Paşa, devletteki resmi görevlerinin yanında farklı okullarda muallimlikte yaptı. 1 Teşrinievvel 1321/14 Ekim 1905 tarihinden itibaren bir sene Feriköy’deki Nortibros Mektebinde Tercüme ve Kitabet ile Tarih-i Osmani ve Coğrafya-yı Osmani derslerini verdi. 1 Teşrinisani 1322/14 Kasım 1906 tarihinde Darülmuallimin-i Âliyye’de Lisan-ı Fransevi muallim vekâletinde bulundu. 1 Kânunusani 1322/14 Ocak 1907 tarihinden itibaren Feriköy Milli İnas-ı Osmani mektebinde İlm-i Ahlak muallimliği yaptı (Salt Araştırma, Ateşizâde Mehmed Bedreddin Selçuki: 4).

Tabibzâde Abdülkerim Paşa, bir dönem Mürüvvet gazetesinde yazarlık ve çevirmenlik yaptı. Mürüvvet gazetesinin 1887 yılındaki sayılarında yazıları çıkmıştır (Oğuz, 2023: 312).

Tabibzâde Abdülkerim Paşa, felsefe, tarih ve edebiyat özel ilgi duyduğu alanlardı. Mülkiyeliler Birliği ve Milletlerarası Akademik Tarih Çalışmaları Derneği’ne üye idi (Çankaya, 1968-1969: 188).

5. TABİBZÂDE ABDÜLKERİM PAŞA’NIN ESERLERİ

Tabibzâde Abdülkerim Paşa’nın kitap olarak basılmamış ve basılmış eserleri bulunmaktadır. Basılmamış eserleri arasında Arapça kaleme aldığı Ed’iye¹² ile ilgili birçok risaleleri

¹² Ed’iye, dua kelimesinin çoğul şekli: Yalvarmalar, niyazlar (Develioğlu, 2007: 242).

bulunmaktadır. Türkçe yazdığı basılmamış eserleri ise Muhabbet-i Hayat-ı Âilât, Kıraat-ı Milliye-i Osmaniye, Mesail-i Cezaiyye, İlmü'l-ukul: Musahabe-i Ahlakiyye-i Etfal-i Osmaniye, Melahat-ı Hayat, Melahat-ı Nisa, Feth-i Kulub, Hayr ile Şer'i Tefrik, Kadın Romanları, Tefhim-i Usul-i Mükaleme ve Hüsn-i Muaşeret, Asar-ı Hayriye-i İlahiyye, Usul-i Nutuk, Şerh-i Kavaid-i Umumiyye-i Ceza, Tefsir-i İlmü'l-Ahlak (Salt Araştırma, Ateşizâde Mehmed Bedreddin Selçuki: 4).

Abdülkerim Paşa'nın gayri matbu eserlerinin yanında Fransızca¹³ Tedkik-i Adalet-i Sahiha, Ervah-ı Sabıka ve Neden Kavuk Devrildi? (Beysanoğlu, 1967: 113; Altunış-Gürsoy, 2002: 526; Işık, 2006: 412) kitaplarını yazdı.

6. TABİBZÂDE ABDÜLKERİM PAŞA'NIN SİCİLİNİ DÜZELTME ÇABASI

Abdülkerim Paşa, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Sicil-i Ahval Defterinde bulunan sicilini düzeltmek için yoğun bir çaba içine girmiştir. Abdülkerim Paşa'nın Sicil-i Ahval Defterinde kendisi için “adem-i kifayeti ve maruf olmadığı” iddia edilmiş ve bu sebeple Van vilayeti vali muavinliğinden Meclis-i Vükela kararıyla görevden alınmıştı. Vali muavinliği görevine başlaması üzerinden bir aylık süre bitmiş iken yapılan bu muamele Abdülkerim Paşa'yı maddi ve manevi anlamda olumsuz olarak hem iş hayatında hem de toplumsal hayatında etkilemiştir.

II. Meşrutiyet'ten sonra yapılan tensikat sonucu kadro dışı kalıp mâzûliyet maaşı alan Abdülkerim Paşa, Şura-yı Devlet azası olduktan sonra Sicil-i Ahval defterindeki tercüme-i halinde Van vilayeti vali muavinliği görevinden “adem-i kifayet ve marufiyet” kaydının düzeltilmesi için önce Şura-yı Devlet'e ardından sadaret

¹³ Bu eser Fransızca olarak basılmıştır. Tabibzâde Abdülkerim. (1920). *Étude de la vraie justice ou de la réelle égalité, liberté et fraternité des humains*. İstanbul: A. Garoyan Matbaası.

makamına dilekçeler vererek bu kaydın tashih edilmesini istemiştir (Şahin, 2013: 99).

Abdülkerim Paşa, Şura-yı Devlet’e yazdığı dilekçede “tercüme-i hal varaka-i acizanemde Zabtiye Nazırı esbakı [Nazım Paşa] tarafından makam-ı sami-i sadaret-i uzmaya hitaben o zamanın muktezasınca aleyhde yazılan bir tezkirenin mündericatı tedkik ve tahkik edilmeksizin gadr edilerek tervic ve derc edildiği ve badehu gadrin anlaşılması ve mahcubiyetin husul bulması üzerine sabıkı tashih için kifayet ve marufiyet-i acizanemi ikrar ve tasdik eder ikdarımı istirhamda bulunur ...” (BOA. ŞD. 3102/40.004) ifadeleriyle aleyhindeki olumsuz kelimeler ve yargının düzeltilmesini istemiştir. Aynı dilekçede görev yaptığı Zabtiye Nezaretinden sadarete gönderilen ve hakkındaki olumsuz yargıyı düzelten tezkirelerin kayıt ve tescil edilmediğini ve bunun bir an evvel işleme konulmasını da istemektedir (BOA. ŞD. 3102/40.004).

Abdülkerim Paşa, Şura-yı Devlet’e verdiği dilekçenin benzerini sadaret makamına da verdi. Sadarete yazdığı dilekçede Van vilayeti vali muavinliğinden “adem-i kifayet ve gayr-ı maruf gibi bir tabir nisbet edildiğinden” görevden alındığını ve “şu zaman-ı Meşrutiyet-i meşruada hayat ve istikbal-i acizanem için her halde nahoş bir müessir olabileceği ve bu sebeble isnad-ı vaki’in tercüme-i hal varaka-i çakeranemde muharrer bulunması vechen mine’l-vücuha kabul edemeyeceğimin tabii bulunması” gerektiğini belirterek sicilinin düzeltilmesini ve sürecin Şura-yı Devlet’e bildirilmesini istemektedir (BOA. ŞD. 3102/40.005).

Abdülkerim Paşa’nın dilekçeleri üzerine sadaret ile nezaretler arasında yapılan yazışmalarda, paşanın Van vilayeti vali muavinliğine atanması ve görevden alınması ile ilgili bilgiler teferruatlı bir şekilde BOA. ŞD. 3102/40 belgede yer almaktadır.

Sadaretten Zabtiye Nezareti’ne 20 Teşrinisani 1311/2 Aralık 1895 tarihinde yazılan yazıda; 19 Teşrinisani 1311/1

Aralık 1895 tarihinde irade-i seniyye mucibince Zabtiye Nezareti baş tercümanı Abdülkerim Bey'in "hüsn-i hal ve iktidarına mebni" Van vilayeti vali muavinliğine tayin olduğu, ancak tayin olunanların tamamı hakkında yapılan itirazlar üzerine 5 Kânunuevvel 1311/17 Aralık 1895 tarihinde atama emrinin geri aldırıldığı kamuoyu tarafından bilindiği belirtilmektedir (BOA. ŞD. 3102/40.006).

Zabtiye Nezareti'nden yazılan 20 Nisan 1312/2 Mayıs 1896 tarihli mülahazada Abdülkerim Bey için "erbab-ı ehliyet ve liyakatdan olub umur-ı memuresini hüsn-i ifa etmekte olduğu tasdik edilmiştir" ifadeleri yer almaktadır (BOA. ŞD. 3102/40.006).

Zabtiye Nezareti'nden sadarete 22 Nisan 1312/4 Mayıs 1896 tarihli ve 30 numaralı tezkirede ise "hüsn-i hal ile hidemat-ı memduha-i rü'yet-karanesi dahi sebkât etmiş erbab-ı hüsn-i hal ve iktidardan" bulunduğu teyit edilerek yeniden bir vali muavinliğine atanması sadareten istenmektedir (BOA. ŞD. 3102/40.006).

Zabtiye Nezareti'nin sadarete yazdığı 10 Temmuz 1312/22 Temmuz 1896 tarihli ve 83 numaralı diğer bir tezkirenin sureti aşağıdaki gibidir:

"Nezaret-i çakeri tercümanı olub evvelce Van vilayeti vali muavinliğine tayin buyurulmuş olduğu halde muahharan memuriyet-i sabıkasında ibkâ edilmiş olan izzetlü Abdülkerim Bey'in umur-ı memuresince hidemat-ı hasene ve mesai-i memduhası meşhud ve mamafih hal ve şanı nezd-i sami-i cenab-ı sadaretpenahilerinde dahi malum bulunmasına nazaran mümaileyhin münhal olan vali muavinliklerinden birine tayiniyle saye-i mekarim-vaye-i hazret-i padişahide tesirî hususu müsaade-i mahsusa-i daver-i fehîmelerinden istirham eylerim ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir." (BOA. ŞD. 3102/40.006).

Abdülkerim Paşa'nın mağduriyetine sebep olan “adem-i kifayet ve marufiyet” iddiasının gerçek olmadığı, esas sebebin onun Katolik Keldani cemaatine mensup olduğudur. Katolik Keldani milletine mensup birinin Van vilayetine vali muavini olarak atanmasının sakıncalı olduğu görüşü bürokraside hakim düşünce olmuştur. Van vilayetindeki halkın Ermeni milletinden olması sebebiyle ortaya çıkacak bir gerilimden ve halkın tepki göstermesinden çekinilmiştir. Bu durum aşağıdaki belgede ifade edilmektedir:

“Zaman-ı Meşrutiyet-i meşrua-i Osmaniye’de daire-i Nezaret-i Zabtiyeden Dahiliye Nezaret-i celilesine 14 Haziran sene 325/27 Haziran 1909 tarihli ve 373 numrolu arz ve takdim kılınan bir üçüncü tezkirenin mealidir:

Mekatib-i Aliyyeden mezun ve ba-emr-i sami Hariciye Nezaret-i celilesi tarafından bi’l-intihab tayin ve irsal edilmiş ve 27 Mart sene 1306/8 Nisan 1890 tarihinden beri nezaret-i acizi tercümanı bulunan saadetlü Abdülkerim Paşa hazretleri üç yüz on senesinde Anadolu-i Osmaniye’de sakin Ermenilerin hükümet-i seniyyeye ke’l-evvel mutava’atle mu’avedetleri ve ehl-i İslam’ında bunlarla hüsn-i muaşeret ve muhabbet eylemeleri için nush ve pende Babialı canib-i samisinden hüsn-i hal ve iktidarına binaen memuren izam edildikde vazife-i mevduasını ammenin menfaat ve rızası dairesinde ifaya ibraz etdiği hüsn-i halk ve dirayetinden bir eyyam sonra 19 Teşrinisani sene 311/1 Aralık 1895 tarihinde beş bin gurus maaşla Van vilayeti vali muavinliğine terfiyyen tayin edildiği halde Dersaadetde sair milletlerdendirler diye umum tayin edilenler hakkında vaki olan gayr-i muhik bir itiraz üzerine idare-i siyaset-i zaman için adem-i kifayet ve gayr-i maruf vesile ittihaz edilerek memuriyet-i hazırasında iadeten ibka olunduğu ...” (BOA. ŞD. 3102/40.006).

Abdülkerim Paşa, yukarıdaki belgede anlatıldığı üzere bir aylık vali muavinliği görevinden sonra tekrar eski görevine iade edilmiştir. Kendisinin yerine ise Ermeni milletinden olan Atina Maslahatgüzarı İstefan Melik Efendi 19 Kânunuevvel 1311/31

Aralık 1895 tarihinde atanmıştır (BOA. ŞD. 3102/40.006; BOA. İ.TAL. 89/38; BOA. İ.DUİT. 146/88).

7. 1. TABİBZÂDE ABDÜLKERİM PAŞA’NIN SİCİLİNİN DÜZELTİLMESİ

Abdülkerim Paşa’nın dilekçesi doğrultusunda Sicill-i Ahval defterindeki tercüme-i halinde “adem-i kifayet ve marufiyet” ifadeleri tashih edilerek kendisinin ehliyet ve liyakat sahibi olduğu aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

“Müşarünileyhin Van vali muavinliğinden infisaline dair olan kaydın tashihine dair olan arzuhali Şura-yı Devlet Mülkiye dairesince bi’t-tedkik 28 Şaban sene 330/12 Ağustos 1912 tarihli buyruldu-yı sami ile tebliğ buyurulan 24 Şaban sene 330/8 Ağustos 1912 tarih ve yedi yüz elli beş numrolu mazbatada müşarünileyhin ehliyet ve kifayetine binaen Van vali muavinliğine tayin edilmiş iken adem-i kifayet ve marufiyet isnadıyla Zabtiye nezaretinden sebk eden işar üzerine Meclis-i Vükela kararıyla yerine diğeri tayin kılındığı kayden anlaşılmakda ise de bu babdaki tenakuz esbabı gayr-i malum ve emniyet-i umumiye müdürüyetince mevcut kayıd ve malumat bundan ibaret olduğu dermeyan kılınmış ve tedkikat edilmiş terceme-i hal varaka-i musaddakasına nazaran Mekteb-i Sultani ve Mülkiyeden ba-şehadetname neşet etmiş olmasıyla ehliyet ve kifayeti ve Keldani Cemaati riyasetini ifa etmiş ve etmekde bulunmuş olmasına mebni marufiyeti sabit olduğu gibi esna-yı tensikde dahi caizü’l-istihdam olunarak tefrik edilmiş memuriyetde bulunub el-yevm kadro harici maaş almakda olduğu anlaşılmışla terceme-i halinin o suretle tashihi hususunun nezaret-i müşarünileyheye işarı tezekkür kılındığı görülmüşdür.” (BOA. DH. SAİDd. 66/385).

8. SONUÇ

Uzun yıllar Osmanlı bürokrasisinde hizmet vermiş olan Tabibzâde Abdülkerim Paşa, kendisi için mülkiye memuriyetinde

yükselmenin ilk basamağı olacak olan vali muavinliğinden “adem-i kifayet ve marufiyet” isnadıyla alınmış ve tercümanlık görevine iade edilmişti. Böyle bir itham, bürokraside ve kendi cemaatinde olumsuz düşüncelere sebep olması ihtimal dâhilindedir.

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Tabibzâde Abdülkerim Paşa, sicilinde yazılan ve kendisini kifayetsiz, liyakatsiz ve tanınmayan birisi olarak tanıtan ifadelerin düzeltilmesi için hem Şura-yı Devlet’e hem de Sadaret makamına dilekçeler vermiştir. Çalışmamızda bu dilekçelerin içeriği ve nezaretler arasında yapılan yazışmalar incelenerek paşanın mağduriyetinin giderilmesi yönündeki süreç anlatıldı.

Tabibzâde Abdülkerim Paşa’nın Van vilayeti vali muavinliğinden alınmasının sebebinin Katolik Keldani cemaatinden olması ve bölgedeki gayrimüslim halkın ise Ermeni nüfustan oluşmasından dolayı böyle bir gerekçe gösterilmiştir. Bu gerekçe gösterilmemiş olsa kendisi mülkiye alanında memuriyetine devam edecek ve daha üst mevkilere terfi edebilecekti.

Tabibzâde Abdülkerim Paşa’nın devlette ifa etmiş olduğu görev ve hizmetleri kendisi hakkındaki olumlu düşüncelerin siciline kaydedilmesine ve mağduriyetinin bu konuda giderilmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA. BEO. 1747/131002

BOA. BEO. 4641/348030

BOA. BEO. 960/71959

BOA. Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0, 11-68-7

BOA. DH. MKT. 2493/19

BOA. DH. SAİD.d. 66/385

BOA. DH. ŞFR. 167/49

BOA. HR. SYS. 2837/31

BOA. HR. SYS. 2837/32

BOA. HR. SYS. 2837/33

BOA. HR. SYS. 2837/34

BOA. HR. SYS. 2837/36

BOA. HR. SYS. 2837/37

BOA. İ. DUİT. 146/88

BOA. İ. DUİT. 39/35

BOA. İ. KAN. 6/5

BOA. i. TAL. 202/42

BOA. İ. TAL. 241/35

BOA. İ. TAL. 278/78

BOA. İ. TAL. 89/38

BOA. İ.TAL. 114/54

BOA. ŞD. 2842/40
BOA. ŞD. 3102/40
BOA. ŞD. 3198/88
BOA. Y. A. HUS. 317/28
BOA. Y. A. HUS. 317/58
BOA. Y. A. HUS. 317/59
BOA. Y. A. HUS. 320/132
BOA. Y. HUS. 302/88
BOA. Y. PRK. BŞK. 76/111
BOA. Y.A. RES. 77/43
BOA. Y.PRK. BŞK. 43/58

Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Altunış-Gürsoy, B. (2002). Atakan, Abdülkerim, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* içinde. c. 1, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 526.
- Arvas, T. Z. (2023). Doğu’da Müslüman-Hristiyan Münasebetleri ve Ermeni Olaylarına Dair Saturnino Ximenez’in Düşünceleri ve Batı Basınında Ximenez Tartışması, *History Studies*, 15/1, Şubat 2023, s. 1-17. DOI: 10.9737/hist.2023.1113
- Beysanoğlu, Ş. (1978). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*. c. III, İstanbul: Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Neşriyatı.
- Çankaya, M. A. (1968-1969). *Son Asır Türk Târihinin Önemli Olayları ile Birlikde Yeni Mülkiye Târihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*. c. III, Ankara: Mars Matbaası.

- Develioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. haz. A. S. Güneyçal. 24. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Findley, C. V. (2019). *Osmanlı İmparatorluğunda Bürokratik Reform Babiâli 1789-1922*. çev. E. Ertürk, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Işık, İ. (2006). *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. c. 1, Ankara: Elvan Yayınları.
- Karaca, A. (1993). *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Oğuz, M. (2023). Marufizade Mehmed Ziyaeddin ve Mürüvvet Gazetesi, *The Journal of Academic Social Science*, 146, s. 297-337. DOI : 10.29228/ASOS.72531
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. c. III, 4. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Hâriciyye Nezâret-i Celîlesi Sâlnâmesi Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı 1306/1889*. (2003). c. II, haz. A. N. Galitekin, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Hariciyye Nezaretinin Salnamesidir*. (1306). İkinci defa, İstanbul: Matbaa-i Osmaniyye.
- Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye*, (1316). Darü'l-hilafetü'l-Aliyye: Matbaa-i Amire.
- Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye*, (1317). Darü'l-hilafetü'l-Aliyye: Matbaa-i Amire.
- Salt Araştırma, Ateşizâde Mehmed Bedreddin Selçuki.

- Sarıyıldız, G. (2004). *Sicill-i Ahval Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşleyişi (1879-1909)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Seyfeli, C. (2018). Keldani Patrikliğinin İdaresi ve Osmanlı Devlet Salnameleri (1847-1918). *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 32, 2018/2, s. 89-126.
- Şahin, E. (2013). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gayrimüslim Polis Biyografileri*. c. 1, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Şimşek, İ. (2013). *Sicil-i Ahval Defterlerinde Diyarbakirli Yöneticiler*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şimşek, İ. (2019). II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Bürokrasisinde Diyarbakirli Yöneticiler (Sicil-i Ahval Kayıtlarına Göre), *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır* içinde. Ed. O. Bozan, H. Asan, H. Yıldız, M. S. Erpolat, c. 3, Ankara: Manas Yayıncılık, s. 252-274.
- Tabibzâde Abdülkerim. (1920). *Étude de la vraie justice ou de la réelle égalité, liberté et fraternité des humains*. İstanbul: A. Garoyan Matbaası.
- Wilmshurts, D. (2000). *The Ecclesiastical Organisation of The Church of The East, 1318-1913*. Leuven: Peeters Publishers.
- Yıldız, H. (2014). *Osmanlı Yenileşme Döneminde Diyarbakir Vilayeti'nde Eğitim (1870-1920)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnternet Kaynakları

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/216813>

erişim tarihi: 20.07.2024;

<https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/babol.html>: erişim

tarihi: 23.09.2024

https://en.wikipedia.org/wiki/Yousef_VI_Emmanuel_II_Thomas

s erişim tarihi: 23.09.2024

https://en.wikipedia.org/wiki/Eliya_Abulyonan erişim tarihi:

23.09.2024.

THE IMPACT OF NATURAL DISASTERS ON FOOD SECURITY IN URBAN AREAS

Hasan İÇEN¹

1. INTRODUCTION

In the early hours of August 17, 1999, the Marmara region of Turkey was shaken by one of the most devastating earthquakes in the country's history. The 7.4 magnitude quake not only claimed thousands of lives but also crippled essential infrastructure across cities like Istanbul and İzmit. Among the most immediate and severe consequences was the disruption of food supplies. With roads destroyed and supply chains paralyzed, urban populations found themselves suddenly vulnerable to food shortages, revealing the fragile nature of food security in the face of natural disasters. This catastrophic event serves as a stark reminder of how quickly urban food systems can be compromised, leaving communities without access to basic sustenance. Natural disasters create significant challenges to food security, particularly in urban areas where the complexities of population density, infrastructure, and economic vulnerability intersect. The interrelationship between natural disasters and food security is increasingly critical as climate change exacerbates the frequency and intensity of such events. For instance, emphasizes that climate-related hazards such as floods, droughts, and hurricanes can severely disrupt agricultural activities, leading to diminished market access and increased food prices, which ultimately threaten food security in urban settings (Tirivangasi,

¹ Arş. Gör. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, hasanicen@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3453-1240.

2018). This disruption is particularly pronounced in low-income countries, where the economic ramifications of natural disasters can precipitate food crises, as highlighted by, who discuss the macroeconomic dimensions of such vulnerabilities (Adedeji et al., 2016).

This study primarily seeks to assess the disruptions to urban food supply chains caused by natural disasters and examine the socio-economic implications of these disruptions. By analyzing both the immediate and long-term consequences of disaster-induced food insecurity, the research aims to deepen the understanding of the vulnerabilities that urban populations face. The ultimate objective is to explore how factors such as urban planning, infrastructure, and socio-economic conditions contribute to the fragility of urban food systems in the context of natural disasters. To be able to do this, we employed a literature review method, analyzing existing research on the relationship between natural disasters and food security in urban contexts.

Urban areas are particularly susceptible to the impacts of natural disasters due to their high population concentrations and reliance on complex supply chains for food distribution. The Food and Agriculture Organization (FAO) defines food security as the condition where all people have physical, social, and economic access to sufficient, safe, and nutritious food to meet their dietary needs (Apriyanto et al., 2023). However, natural disasters can disrupt this access by damaging infrastructure, displacing populations, and reducing agricultural output. For example, found that households displaced by the 2010 Pakistan floods experienced significant declines in dietary quality and income, illustrating the immediate and long-term effects of such disasters on food security (Doocy et al., 2013).

2. LINKING URBAN FOOD SECURITY AND NATURAL DISASTERS

2.1. Defining Urban Food Security

The concept of food security has evolved over time, with the 1996 World Food Summit playing a major role in defining it as a situation where all people, at all times, have both physical and economic access to sufficient, safe, and nutritious food to meet their needs and preferences for an active, healthy lifestyle (Demissie, 2018). This definition highlights various aspects, such as food supply, economic access, and the quality of what people eat (Sibanda, 2023; Seligman, 2023).

These dimensions can be broken down further. Availability refers to having enough food through domestic production or imports, while access focuses on whether people can afford and physically obtain that food (Sibanda, 2023). Utilization is about how well food is used to maintain health, depending on the variety of foods consumed and their nutritional value (Firdaus & Cahyono, 2017; Hwalla et al., 2016). Stability refers to maintaining consistent food access and availability over time, which can be affected by factors like economic shifts, climate change, or policy decisions (Ghalibaf et al., 2022). In the urban context, food security is particularly critical due to the unique challenges posed by urbanization, economic disparities, and social inequalities. Understanding urban food security requires a comprehensive examination of how these components interact and vary across different social and economic groups within cities.

Access to food is one of the primary pillars of urban food security. It refers to the ability of individuals and households to obtain sufficient food, which is influenced by factors such as income, food prices, and social networks. Research indicates that urban households often face significant barriers to accessing food,

particularly in low-income neighborhoods where food deserts are prevalent. For instance, studies have shown that urban agriculture can enhance food access for vulnerable populations by providing fresh produce directly within communities, thereby reducing reliance on distant markets and mitigating transportation costs (Omondi et al., 2017; Yusuf et al., 2015; Smart et al., 2015). However, the effectiveness of urban agriculture in improving access varies significantly based on socioeconomic status, with wealthier households generally having better access to diverse food sources compared to their poorer counterparts (Crush et al., 2017; Frayne & McCordic, 2015).

The availability of food in urban areas is another crucial aspect of food security. It refers to the physical presence of food in the market, which can be influenced by local production, supply chains, and external market forces. Urban areas often experience fluctuations in food availability due to their dependence on rural agricultural production and global supply chains. For example, during economic crises or commodity price shocks, urban households may find themselves facing increased food prices and reduced availability of essential items (Tuholske et al., 2020; Anwar et al., 2023). Moreover, the relationship between urban agriculture and food availability is complex; while urban farming can contribute to local food supplies, it may not be sufficient to meet the overall demand in rapidly growing cities (Macalou et al., 2023).

Stability is another critical component of urban food security, encompassing the consistency of food access and availability over time. Urban households are particularly vulnerable to economic fluctuations, which can disrupt their food supply and purchasing power. Factors such as unemployment, inflation, and changes in food prices can lead to food insecurity, particularly among low-income populations (Alade, 2023; Sonnino, 2014). For instance, studies have highlighted that urban

households in developing countries often experience seasonal variations in food availability, which can exacerbate food insecurity during lean periods (Dinku et al., 2023). Additionally, the stability of food systems is influenced by broader socio-political factors, including governance, infrastructure, and social safety nets that can either mitigate or exacerbate food insecurity (Frayne & McCordic, 2015; Anwar et al., 2023).

Food quality is an essential aspect of urban food security that often receives less attention compared to access and availability. It encompasses the nutritional value of food, safety, and the diversity of food options available to consumers. Urban areas, particularly in developing countries, often face challenges related to food quality due to the prevalence of processed foods and limited access to fresh produce (Demmler et al., 2017; Alam et al., 2016). The shift towards supermarket purchasing in urban settings has been associated with increased consumption of unhealthy foods, which can negatively impact public health and nutrition outcomes (Demmler et al., 2017). Furthermore, disparities in food quality are evident across different socioeconomic groups, with low-income households often having limited access to nutritious food options (Alade, 2023; Alam et al., 2016).

Socio-economic factors play a significant role in food security. Income, education, and social support systems can all impact how people access food and make dietary choices (Reeves et al., 2017; Montolalu et al., 2022). For instance, economic struggles can lead to food insecurity, especially in low-income households, which often results in a reliance on cheaper, less nutritious food (Thomson, 2024; Reeves et al., 2017). Effective policies to improve food security need to consider the broader social and political context, including governance and community engagement, to ensure fair access to food resources (Dylan & Cammaert, 2021).

The intersection of these components reveals that urban food security is not only a matter of food availability but is deeply intertwined with social and economic factors. Vulnerable communities, including low-income households, migrants, and marginalized groups, often face compounded challenges that exacerbate their food insecurity. For instance, urbanization has led to increased competition for resources, rising living costs, and inadequate infrastructure, all of which disproportionately affect these groups (Macalou et al., 2023; Anwar et al., 2023). Moreover, social capital plays a significant role in enhancing food security, as community networks and support systems can facilitate access to food resources and information (Nosratabadi et al., 2020).

Policies aimed at improving food access must also focus on enhancing food availability and stability while ensuring that food quality is prioritized. Urban agriculture can be a valuable strategy in this regard, as it not only increases local food production but also fosters community engagement and resilience (Yusuf et al., 2015; Smart et al., 2015; Yusuf et al., 2021). However, for urban agriculture to be effective, it must be supported by appropriate policies, infrastructure, and access to resources that enable vulnerable populations to participate fully (Abdoellah, 2023).

Urban food security is a growing concern as cities expand and populations become more concentrated. The challenges in urban areas stem from the complexities of food distribution systems, income inequality, and the limited space for local food production. As cities rely heavily on external food supplies, disruptions in global or regional supply chains, economic instability, and rising food costs can significantly affect urban dwellers' ability to access affordable, nutritious food. Additionally, densely populated areas often face environmental stressors like pollution, reduced arable land, and climate-related

risks, all of which further complicate efforts to ensure consistent food access for urban residents. Addressing food security in urban areas requires a multifaceted approach that goes beyond merely increasing food availability. Policies must focus on improving access to food, particularly for low-income and marginalized communities, while also investing in sustainable local food systems such as urban farming and community-supported agriculture. Strengthening infrastructure and transportation networks, as well as building social safety nets, are crucial steps in addressing the systemic vulnerabilities that make urban populations more susceptible to food insecurity. In cities, these vulnerabilities are further amplified by the effects of natural disasters, such as floods, heatwaves, and storms, which can disrupt supply chains, destroy crops, and lead to spikes in food prices. Urban areas, with their high population density and reliance on external resources, are especially exposed to the cascading impacts of such disasters, making it essential to develop resilient food systems that can withstand both economic shocks and environmental crises.

2.2. Understanding Natural Disasters in Urban Contexts

A natural disaster is generally seen as a catastrophic event caused by Earth's natural processes, leading to major disruptions in both the environment and human life. Disasters like earthquakes, floods, hurricanes, and volcanic eruptions can cause widespread destruction, economic challenges, and loss of life (Ullah, 2019; Chin et al., 2021; Shaluf, 2007). However, the line between natural and human-made disasters can sometimes blur, as human activities often make the effects of these events worse (Massazza et al., 2019; Gizzi, 2023).

Natural disasters such as earthquakes, floods, and hurricanes present unique challenges when they occur in urban

environments due to the dense population, complex infrastructure, and interdependent systems characteristic of cities. In urban areas, the effects of these disasters are amplified and multifaceted, affecting not only the physical landscape but also the social and economic fabric of the city. Earthquakes can cause widespread structural damage, leading to housing shortages and displacing large populations, while floods and hurricanes can disrupt critical infrastructure, such as transportation and utilities, thereby paralyzing the flow of goods and services.

The increasing frequency and intensity of natural disasters in urban areas has been exacerbated by rapid urbanization and climate change. Cities, being densely populated and resource-intensive, are particularly vulnerable to various natural hazards. For instance, rapidly growing cities like Dhaka face significant challenges as local governments struggle to implement effective disaster management strategies despite the establishment of disaster management committees (Parvin & Shaw, 2011). Similarly, coastal cities in Cameroon are at risk due to factors like population growth and urban sprawl, which exacerbate their vulnerability (Aretouyap, 2023).

Furthermore, the geographical characteristics of urban areas play a critical role in their disaster vulnerability. Regions like West Sumatra are prone to multiple natural disasters, including earthquakes and floods, due to their geographical conditions (Rahayu et al., 2023). In Bangladesh, cities like Dhaka and Chittagong face various natural hazards annually, exacerbated by rapid urbanization and poverty (Zahur, 2019). Climate change is expected to increase the frequency and severity of natural disasters, leading to phenomena such as urban flooding and heatwaves (Wei & Fang, 2012). This assertion is supported by Kahraman and Polat, who discuss the likelihood of simultaneous disasters occurring due to climate change, further

complicating urban disaster management (Kahraman & Polat, 2022).

The impacts of natural disasters in urban and rural areas differ fundamentally due to the distinct spatial and social structures characterizing these environments. Urban areas, with their high population density, complex infrastructure systems, and extensive economic activities, experience natural disasters on a larger scale and with more intricate consequences. For instance, during an earthquake, the collapse of buildings not only threatens the lives of a large number of individuals but also disrupts critical infrastructure systems such as electricity, water, and transportation. This disruption prolongs the recovery process and exacerbates economic losses. While urban areas often benefit from strong social networks, emergency response capacities can still be overwhelmed by the sheer population density. In contrast, rural areas typically feature lower population density and dispersed communities. While natural disasters may have a more limited direct impact on human life in these areas, rural economies, particularly agricultural and livestock activities, are deeply affected. Events such as floods or droughts can devastate farmland, leading to long-term economic ruin, and emergency response teams may face delays in reaching these areas, further complicating recovery efforts. However, rural communities often exhibit stronger social cohesion and possess traditional knowledge that can enhance their resilience in the face of natural disasters. Thus, the effects of natural disasters on urban and rural areas vary significantly in terms of social, economic, and logistical dynamics, highlighting the need for disaster management strategies that are tailored to the specific characteristics of each environment.

2.3. The Interplay Between Natural Disasters, Cities and Food Systems

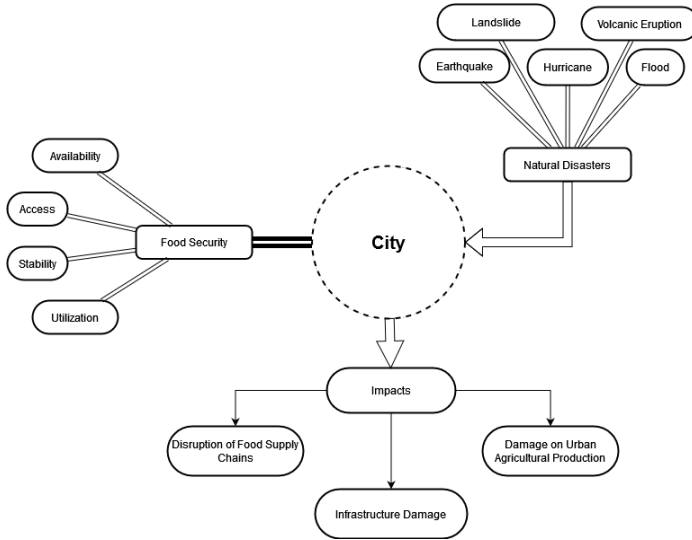
Throughout history, human settlements have been shaped by their interaction with the environment, with cities often emerging as hubs of economic, social, and cultural activity. From the ancient cities of Mesopotamia to the sprawling metropolises of today, urban areas have played a central role in human development.

Cities, by their very nature, are complex systems. They are built upon intricate networks of infrastructure, resources, and people, all of which are interdependent. The dense concentration of people and assets in urban spaces, while enabling economic growth and cultural exchange, also makes cities particularly susceptible to disruptions. A single event—whether a storm that floods transportation routes or an earthquake that collapses buildings—can reverberate through an entire urban system, causing widespread disruption. The stakes are high: the ability of cities to recover from natural disasters is not just a matter of rebuilding structures, but also of restoring the intricate social and economic processes that sustain urban life. In cities, where agricultural production is limited, the flow of food is maintained through complex supply chains that rely on both local and global networks. These systems, often operating invisibly in the background of daily life. However, when disasters strike, these supply chains can be severely disrupted, leading to shortages, price spikes, and, in the worst cases, food is not available any more.

This interplay between cities, natural disasters, and food systems raises important questions about the resilience of urban environments. How can cities better prepare for the inevitable disruptions caused by natural hazards? What strategies can be implemented to safeguard the flow of food to urban populations

in times of crisis? And, more broadly, how can urban food systems be restructured to reduce their vulnerability to external shocks? As the world faces increasing environmental challenges driven by climate change, these questions have never been more urgent. The resilience of cities in the face of natural disasters is intricately tied to the strength of their food systems, and understanding this relationship is key to building more sustainable and just urban futures.

Natural disasters deeply disrupt the social and economic structures of urban areas. High population density, complex infrastructure, and social inequalities compound the complexity of disaster impacts. For instance, the collapse of buildings due to an earthquake may leave thousands homeless, while damaged roads and bridges hinder access for emergency and rescue teams. These disruptions extend beyond physical destruction, making recovery particularly challenging for disadvantaged populations. In this context, urban food systems are equally vulnerable to such crises. When disasters disrupt urban food supply chains, limiting access to food and causing sharp price increases. Given the limited agricultural production within cities, their heavy reliance on external supply chains creates a significant vulnerability, especially when these logistical networks are disrupted. Damage to transportation infrastructure can result in empty markets, and energy outages may disable refrigeration systems, leading to large-scale food spoilage.

This study's focus on food systems stems from their critical importance for the sustainability of urban resilience. Food is not only a necessity for survival but also a key indicator of social inequalities and vulnerabilities. During disasters, these inequalities become more pronounced, and as access to basic necessities diminishes, the severity of the crisis intensifies. By focusing on the impacts of disasters on food systems, this study aims to enhance not only infrastructural resilience but also the social resilience of urban areas.

2.3.1. Disruption of Urban Food Supply Chains

Natural disasters significantly disrupt urban food supply chains. The impact of such disasters can be observed through damage to transportation networks, collapse of storage facilities, and closure of markets, which collectively exacerbate food insecurity among urban populations.

Transportation networks are critical for the movement of food from producers to consumers. Natural disasters, can severely damage roads, bridges, and other infrastructure essential for food distribution. For instance, the March 2011 earthquake and

tsunami in Japan resulted in extensive damage to transportation routes, which disrupted food supply chains and led to significant food shortages in urban areas (Bachev & Ito, 2015). Similarly, flooding events have been shown to inundate critical transport links, making it difficult for food to reach urban markets, thereby increasing food prices and limiting access for vulnerable populations (Akukwe et al., 2020; Atanga & Tankpa, 2021). The loss of these networks not only hampers immediate food distribution but also has long-term implications for urban food security, as rebuilding efforts can take considerable time and resources.

The collapse of storage facilities is another critical issue during natural disasters. Storage facilities are essential for maintaining the quality and safety of food supplies. Disasters can lead to the destruction of these facilities, resulting in spoilage and waste of perishable goods. For example, the Fukushima nuclear disaster highlighted how contamination and infrastructure damage led to significant losses in agricultural production and food storage capabilities (Bachev, 2021; Bachev & Ito, 2013). This loss not only affects the immediate availability of food but also undermines consumer confidence in food safety, leading to increased food insecurity as people may avoid purchasing food from affected areas (Belyakov, 2015).

Moreover, the closure of markets during and after natural disasters further compounds these issues. Markets serve as hubs for food distribution in urban areas, and their closure can lead to immediate shortages of fresh produce. The COVID-19 pandemic has illustrated this point, as lockdown measures led to the closure of many urban food markets, exacerbating food insecurity, particularly among low-income populations (Narayanan & Saha, 2021; Sadeghi, 2024). The reliance on informal markets and urban agriculture becomes critical during such times, as these systems can provide alternative sources of food when traditional

supply chains are disrupted (Raimundo & Caesar, 2022; Biehl et al., 2018). However, the effectiveness of these alternatives is often limited by the scale of the disaster and the existing vulnerabilities within urban food systems.

Vulnerable groups, including low-income households and those reliant on informal employment, are disproportionately affected by food supply chain disruptions. Studies have shown that food insecurity is closely linked to natural disasters, with urban populations experiencing heightened risks of hunger and malnutrition following such events (Sadeghi, 2024; Castillo et al., 2012). The psychological impacts of food insecurity can also lead to increased stress and anxiety among affected populations, further complicating recovery efforts (Clay et al., 2017; Shimada, 2022).

2.3.2. Infrastructure Damage

Research by Oliveira et al. (2020) highlights that urban areas with robust infrastructure and reliable water supply systems experience less severe disruptions during natural disasters. This resilience helps maintain food security more effectively than in cities with inadequate infrastructure. Although agricultural production areas are typically located outside urban settings, damage to urban infrastructure can indirectly affect these areas by disrupting supply chains. Natural disasters can damage transportation networks and logistics systems, impeding the flow of food from rural production areas to urban markets.

Beyond the immediate aftermath of a disaster, damaged infrastructure can have long-term effects on food security. Rebuilding roads, storage facilities, and markets can take months or even years, during which time food access remains unstable. This period of instability disproportionately affects lower-income households, who may already spend a large portion of their income on food, pushing them into chronic food insecurity. As

cities grow, the demand for food increases, but inadequate urban infrastructure can hinder the efficient distribution of food supplies (Tacoli, 2017). Urban farming initiatives have emerged as a potential solution to enhance food security by providing local food sources that are less susceptible to disruptions caused by natural disasters (Murdad et al., 2022). However, these initiatives require supportive policies and infrastructure to be effective (Barthel et al., 2013).

2.3.3. Impact on Urban Agricultural Production

Urban agriculture has become an essential component of food security in cities around the world, providing fresh produce, fostering community engagement, and contributing to environmental sustainability. However, natural disasters such as floods, hurricanes, earthquakes, and wildfires pose significant threats to urban agricultural systems, affecting their ability to function effectively and support urban populations. Floods may inundate community gardens and rooftop farms, destroying crops and contaminating soil with pollutants and debris. Hurricanes and strong storms can uproot plants, damage greenhouses, and disrupt essential services like water and electricity needed for agricultural operations. Earthquakes might fracture irrigation systems and destabilize structures integral to vertical farming, while wildfires can decimate entire urban farming areas, leaving the soil barren and unsuitable for future cultivation without significant remediation.

Beyond the immediate physical destruction, natural disasters disrupt the intricate supply chains that urban agriculture depends on. Inputs such as seeds, fertilizers, and equipment may become scarce due to damaged transportation networks and supply facilities. Distribution channels that deliver produce from urban farms to local markets, restaurants, and consumers can be interrupted, leading to shortages and increased food prices. This

disruption disproportionately affects low-income communities that rely on affordable, locally grown food, exacerbating existing food insecurity issues.

The economic ramifications for those involved in urban agriculture can be severe. Loss of crops and damage to infrastructure result in financial setbacks for urban farmers, many of whom operate on thin margins. Community gardens and farms often provide employment opportunities and act as educational sites; their loss can mean reduced income and learning opportunities for residents. Socially, the destruction of communal green spaces can erode community cohesion and morale, as these areas often serve as gathering spots that strengthen neighborhood ties.

3. EMPHASIZING SYSTEMIC VULNERABILITIES: THE PRICE OF URBAN LIVING

Although we live in a time when the large and destructive impacts of humans on nature are frequently discussed, nature still holds a strong hand in the interaction between humans and the environment (Uysal & İçen, 2019a). In this context, the perception that humans have severed their connection with nature in cities is an illusion. Cities, though seemingly human-made constructs existing outside the bounds of nature, are in fact deeply embedded within nature's dynamics and forces. The belief that technology provides humans with a superiority over nature is constantly challenged by nature's rhythmic and sometimes violent responses.

Nature continues to shape the order of human life, penetrating deeply into urban existence. No matter how much people in cities are surrounded by concrete, asphalt, steel, and glass, these structures remain fragile in the face of nature's power.

The rapid changes in land use in cities, especially the covering of natural areas with urban development (Uysal & İçen, 2019b), is one of the most concrete examples of human-nature interaction. As agricultural lands give way to buildings and natural watercourses and ecosystems are altered by urbanization, cities become increasingly vulnerable to nature's sudden and powerful reactions. However, this interaction between humans and nature is not a one-sided dependency. While nature exerts influence on humans, humans also attempt to shape nature. Expanding agricultural lands, controlling watercourses, and making cities more resilient to natural events are all examples of this interaction. Yet, when these interventions begin to push the boundaries of nature, its balance is disrupted, and nature inevitably holds the power to restore that balance. The order humans create in cities is ultimately subject to the flow of nature.

Infrastructure Vulnerabilities	Transportation Disruptions	-Natural disasters can disrupt roads, bridges, and public transit. -Damage to ports and airports can impede the import of food supplies.
	Utility Failures	-Power disruptions can affect refrigeration, leading to spoilage of perishable goods in stores and homes.
Supply Chain Vulnerabilities	Centralized Distribution Centers	-Central hubs for food distribution can become bottlenecks if incapacitated, affecting the entire city's food availability.
	Lack of Local Production	-Urban areas often lack significant local food production, making them vulnerable if supply lines are cut.
Population Density and Demand Pressures	Rapid Depletion of Stocks	-Dense populations can exhaust available food supplies quickly when replenishment is disrupted.
	Increased Competition for Resources	-Fear-induced hoarding can lead to unequal distribution and shortages, exacerbating food insecurity for vulnerable populations.
Socio-Economic Vulnerabilities	Economic Inequality	-Price surges during disasters disproportionately affect low-income residents who cannot afford higher food prices.
	Access Barriers	-Marginalized communities may have limited access to food outlets, which becomes critical when transportation is hindered.

One of the primary systematic vulnerabilities of urban food security is the heavy reliance on external supply chains. Unlike rural areas that might rely on local food production, cities depend on complex, globalized supply chains for their daily food needs. These supply chains are highly susceptible to disruptions from natural disasters. During the 2011 earthquake and tsunami in Japan, for example, damage to transportation networks significantly disrupted food supplies to urban areas, leading to both shortages and price increases. The dependency on external food supplies exacerbates these issues, leaving cities vulnerable to long-term food insecurity as rebuilding efforts take time and resources.

Urban infrastructure, particularly related to food storage and distribution, is another point of systemic vulnerability. Due to the substantial food demands of cities, some of this food needs to be stored within urban areas or in close proximity to them. On the other hand, large-scale supermarkets and wholesale stores have, due to their size, transformed into central hubs where food is accumulated and stored. Natural disasters can destroy these supermarkets, storage facilities, and refrigeration units, which are essential for preserving perishable food items. Without proper storage, food spoilage becomes a significant concern, especially in cases of power outages resulting from disasters. This loss of critical infrastructure not only affects food availability but also leads to a reduction in food quality, as fresh produce and other perishable goods become scarce.

Governance failures and inadequate disaster preparedness policies exacerbate the systemic vulnerabilities of urban food security. Many cities lack comprehensive disaster response plans that integrate food security as a critical component. Policies that fail to address the needs of vulnerable populations or provide sufficient support for urban agriculture and local food production

leave cities unprepared to deal with the consequences of natural disasters.

Furthermore, food security policies are often siloed, focusing on either rural production or emergency response, without addressing the unique challenges of urban areas. The absence of policies that promote local food resilience, such as urban farming or community-supported agriculture, means that cities are overly dependent on external food sources. In times of crisis, this dependency can become a critical point of failure, as cities are unable to quickly mobilize local resources to address food shortages.

As climate change accelerates, the frequency and intensity of natural disasters are expected to increase, further straining urban food systems. Rising sea levels, increased storm surges, prolonged droughts, and more intense heatwaves all pose serious threats to urban food security. Coastal cities, in particular, face the dual threat of flooding and storm surges, which can wipe out infrastructure and disrupt food supply chains simultaneously.

The unpredictability of climate-related disasters makes it difficult for urban areas to develop long-term resilience strategies. While some cities are beginning to adopt climate adaptation measures, such as building flood-resistant infrastructure or promoting sustainable urban agriculture, these efforts are often piecemeal and fail to address the systemic vulnerabilities that natural disasters expose. Without a coordinated effort to build resilience into urban food systems, the impact of future disasters will only grow more severe.

In wrapping up, this study sheds light on the fragile link between natural disasters and food security in cities, pointing out the weaknesses that leave urban areas vulnerable to disruptions. The dependence on external food sources, combined with rapid changes in land use and strained infrastructure, makes cities

particularly exposed when disaster strikes. These disruptions hit hardest in low-income communities, where limited access to food becomes even more challenging, driving up prices and deepening inequalities. Despite the advancements in technology and infrastructure, cities are still at the mercy of nature's forces. To truly address these vulnerabilities, we need to rethink how we approach urban planning, ensuring that our food systems are more resilient and equitable. It's clear that safeguarding food security in cities will require more than just infrastructure fixes—it calls for solutions that consider both the human and environmental aspects of urban life, preparing us for the challenges ahead.

REFERENCES

- Abdoellah, O. (2023). Food security of urban agricultural households in the area of north Bandung, West Java, Indonesia. *Sustainability*, 15(24), 16683. <https://doi.org/10.3390/su152416683>
- Adedeji, O., Bricco, J., & Kehayova, V. (2016). Natural disasters and food crises in low-income countries: macroeconomic dimensions. *IMF Working Paper*, 16(65), 1. <https://doi.org/10.5089/9781513596013.001>
- Akukwe, T., Oluoko-Odingo, A., & Krhoda, G. (2020). Do floods affect food security? A before-and-after comparative study of flood-affected households' food security status in south-eastern Nigeria. *Bulletin of Geography Socio-Economic Series*, 47(47), 115-131. <https://doi.org/10.2478/bog-2020-0007>
- Alade, S. (2023). Urban-rural disparities in food security: An analysis of household survey data in Plateau State, Nigeria. *FUDMA Journal of Sciences*, 7(5), 18-23. <https://doi.org/10.33003/fjs-2023-0705-1991>
- Alam, M., Siwar, C., Jaafar, A., & Talib, B. (2016). Climatic changes and household food availability in Malaysian East Coast Economic Region. *The Journal of Developing Areas*, 50(5), 143-155. <https://doi.org/10.1353/jda.2016.0065>
- Anwar, M., Breuste, J., Ahmad, A., Aziz, A., & Aldosari, A. (2023). Quantifying the impacts of urbanization on urban agriculture and food security in the megacity Lahore, Pakistan. *Sustainability*, 15(16), 12143. <https://doi.org/10.3390/su151612143>
- Apriyanto, M., Fikri, K., Marlina, M., & Azhar, A. (2023). The impact of natural disasters on smallholders. *Tropical*

Plantation Journal, 2(1), 1-6.
<https://doi.org/10.56125/tpj.v2i1.13>

Atanga, R., & Tankpa, V. (2021). Climate change, flood disaster risk, and food security nexus in Northern Ghana. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 5. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2021.706721>

Bachev, H. (2021). Agri-food impacts of Fukushima nuclear accident: Lessons learned 10 years after disaster. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3856217>

Bachev, H., & Ito, F. (2013). Fukushima nuclear disaster implications for Japanese agriculture and food chains. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2319767>

Bachev, H., & Ito, F. (2015). Agri-food sector impact of March 2011 earthquake and tsunami in northeastern Japan. *Trends Journal of Sciences Research*, 2(1), 21-40. <https://doi.org/10.31586/agricultureconomics.0201.04>

Barthel, S., Parker, J., & Ernstson, H. (2013). Food and green space in cities: A resilience lens on gardens and urban environmental movements. *Urban Studies*, 52(7), 1321-1338. <https://doi.org/10.1177/0042098012472744>

Belyakov, A. (2015). From Chernobyl to Fukushima: An interdisciplinary framework for managing and communicating food security risks after nuclear plant accidents. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 5(3), 404-417. <https://doi.org/10.1007/s13412-015-0284-2>

Biehl, E., Buzogany, S., Baja, K., & Neff, R. (2018). Planning for a resilient urban food system: A case study from Baltimore City, Maryland. *Journal of Agriculture Food*

- Systems and Community Development*, 39-53.
<https://doi.org/10.5304/jafscd.2018.08b.008>
- Castillo, D., Ramsey, N., Yu, S., Ricks, M., Courville, A., & Sumner, A. (2012). Inconsistent access to food and cardiometabolic disease: The effect of food insecurity. *Current Cardiovascular Risk Reports*, 6(3), 245-250.
<https://doi.org/10.1007/s12170-012-0236-2>
- Chin, N., Baker, R., Zainol, N., Zahari, H., Saud, N., & Ariffin, Z. (2021). Natural disaster: Its implication to human security. *Journal of Defence Management Social Science & Humanities*, 4(1). <https://doi.org/10.58247/jdmssh-2021-0401-03>
- Crush, J., Frayne, B., & McCordic, C. (2017). Urban agriculture and urban food insecurity in Maseru, Lesotho. *Journal of Food Security*, 5(2), 33-42. <https://doi.org/10.12691/jfs-5-2-3>
- Demmler, K., Klasen, S., Nzuma, J., & Qaim, M. (2017). Supermarket purchase contributes to nutrition-related non-communicable diseases in urban Kenya. *Plos One*, 12(9), e0185148.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0185148>
- Demissie, B. (2018). The need to revitalize agricultural productivity research for food security: A mini-review. *Agricultural Research & Technology Open Access Journal*, 14(5).
<https://doi.org/10.19080/artoaj.2018.14.555935>
- Dinku, A., Mekonnen, T., & Adilu, G. (2023). Urban food systems: Factors associated with food insecurity in the urban settings—evidence from Dessie and Combolcha cities, North-Central Ethiopia. *Heliyon*, 9(3), e14482.
<https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e14482>

- Doocy, S., Leidman, E., Aung, T., & Kirsch, T. (2013). Household economic and food security after the 2010 Pakistan floods. *Food and Nutrition Bulletin*, 34(1), 95-103. <https://doi.org/10.1177/156482651303400110>
- Dylan, A., & Cammaert, J. (2021). Nutritional social work: What it is and why it matters. *Journal of Social Work*, 22(2), 323-344. <https://doi.org/10.1177/14680173211008367>
- Firdaus, N., & Cahyono, B. (2017). How food consumption patterns and dietary diversity influence food security: Evidence from DI Yogyakarta and East Nusa Tenggara. *Jurnal Ekonomi Dan Pembangunan*, 25(1), 27-38. <https://doi.org/10.14203/jep.25.1.2017.27-38>
- Frayne, B., & McCordic, C. (2015). Planning for food-secure cities: Measuring the influence of infrastructure and income on household food security in Southern African cities. *Geoforum*, 65, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2015.06.025>
- Ghalibaf, M., Gholami, M., & Mohammadian, N. (2022). Stability of food security in Iran: Challenges and ways forward: A narrative review. *Iranian Journal of Public Health*. <https://doi.org/10.18502/ijph.v51i12.11456>
- Gizzi, F. (2023). “Natural disaster(s)”: Going back to the roots of misleading terminology—insights from culturomics. *GSA Today*, 33(3-4), 26-27. <https://doi.org/10.1130/gsatg532gw.1>
- Hwalla, N., Labban, S., & Bahn, R. (2016). Nutrition security is an integral component of food security. *Frontiers in Life Science*, 9(3), 167-172. <https://doi.org/10.1080/21553769.2016.1209133>
- Macalou, M., Kéita, S., Coulibaly, A., & Diamoutene, A. (2023). Urbanization and food security: Evidence from Mali.

Frontiers in Sustainable Food Systems, 7.
<https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.1168181>

- Massazza, A., Brewin, C., & Joffe, H. (2019). The nature of “natural disasters”: Survivors’ explanations of earthquake damage. *International Journal of Disaster Risk Science*, 10(3), 293-305. <https://doi.org/10.1007/s13753-019-0223-z>
- Montolalu, M., Ekananda, M., Dartanto, T., Widyawati, D., & Panennungi, M. (2022). The analysis of trade liberalization and nutrition intake for improving food security across districts in Indonesia. *Sustainability*, 14(6), 3291. <https://doi.org/10.3390/su14063291>
- Nosratabadi, S., Khazami, N., Abdallah, M., Lackner, Z., Band, S., Mosavi, A., & Makó, C. (2020). Social capital contributions to food security: A comprehensive literature review. <https://doi.org/10.20944/preprints202010.0614.v1>
- Narayanan, S., & Saha, S. (2021). Urban food markets and the COVID-19 lockdown in India. *Global Food Security*, 29, 100515. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2021.100515>
- Omondi, S., Oluoch-Kosura, W., & Jirström, M. (2017). The role of urban-based agriculture on food security: Kenyan case studies. *Geographical Research*, 55(2), 231-241. <https://doi.org/10.1111/1745-5871.12234>
- Shaluf, I. (2007). An overview on disasters. *Disaster Prevention and Management*, 16(5), 687-703. <https://doi.org/10.1108/09653560710837000>
- Shimada, G. (2022). The impact of climate-change-related disasters on Africa’s economic growth, agriculture, and conflicts: Can humanitarian aid and food assistance offset the damage?. *International Journal of Environmental*

- Research and Public Health*, 19(1), 467.
<https://doi.org/10.3390/ijerph19010467>
- Smart, J., Nel, E., & Binns, T. (2015). Economic crisis and food security in Africa: Exploring the significance of urban agriculture in Zambia's Copperbelt Province. *Geoforum*, 65, 37-45.
<https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2015.07.009>
- Sadeghi, M. (2024). A long-term interpretation of the effect of COVID-19 on food security: A lesson for future pandemic diseases. *Middle East Journal of Rehabilitation and Health Studies*, 12(1). <https://doi.org/10.5812/mejrh-140245>
- Seligman, H. (2023). Assessing and monitoring nutrition security to promote healthy dietary intake and outcomes in the United States. *Annual Review of Nutrition*, 43(1), 409-429. <https://doi.org/10.1146/annurev-nutr-062222-023359>
- Sibanda, S. (2023). Policies for optimal nutrition-sensitive options: A study of food and nutrition security policies, strategies and programs in Ghana, Kenya, and South Africa. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 7. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.1088216>
- Sonnino, R. (2014). The new geography of food security: Exploring the potential of urban food strategies. *Geographical Journal*, 182(2), 190-200. <https://doi.org/10.1111/geoj.12129>
- Tacoli, C. (2017). Food (in)security in rapidly urbanising, low-income contexts. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(12), 1554. <https://doi.org/10.3390/ijerph14121554>

- Thomson, J. (2024). Differences in socioeconomic, dietary choice, and nutrition environment explanatory variables for food and nutrition security among households with and without children. *Nutrients*, 16(6), 883. <https://doi.org/10.3390/nu16060883>
- Tirivangasi, H. (2018). Regional disaster risk management strategies for food security: Probing Southern African Development Community channels for influencing national policy. *Jàmbá Journal of Disaster Risk Studies*, 10(1). <https://doi.org/10.4102/jamba.v10i1.468>
- Tuholske, C., Andam, K., Blekking, J., & Caylor, K. (2020). Comparing measures of urban food security in Accra, Ghana. *Food Security*, 12(2), 417-431. <https://doi.org/10.1007/s12571-020-01011-4>
- Ullah, S. (2019). A preliminary analysis of natural disasters, recent trends and future prospects in Pakistan and bordering countries: A review. *Earth Sciences Pakistan*, 3(2), 14-17. <https://doi.org/10.26480/esp.02.2019.14.17>
- Uysal, A., & İçen, H. (2019a). “Etkileşimden Birlikteliğe” Kapadokya’da İnsan-Çevre Etkileşimi. In A. Uysal & H. İçen (Eds.), *Kapadokya Araştırmaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Uysal, A., & İçen, H. (2019b). Arazi kullanımında üniversitenin etkisi: Nevşehir örneği. In Y. Bektaş, F. Manav, & E. Bektaş (Eds.), *I. Uluslararası Kapadokya Felsefe ve Sosyal Bilimler Kongresi* (pp. 412-420). Nevşehir.
- Wei, Y., & Fang, Y. (2012). Impacts and adaptation of climate change on urban economic system: A perspective from urban planning. *Applied Mechanics and Materials*, 174-177, 2270-2277.

<https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/amm.174-177.2270>

- Yusuf, M., Man, N., Haris, N., Ismail, I., & Ma'ruf, A. (2021). Evaluating urban agriculture program effectiveness using CIPP model: A review. *E3S Web of Conferences*, 306, 03007. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202130603007>
- Yusuf, S., Balogun, O., & Falegbe, O. (2015). Effect of urban household farming on food security status in Ibadan metropolis, Oyo State, Nigeria. *Journal of Agricultural Sciences Belgrade*, 60(1), 61-75. <https://doi.org/10.2298/jas1501061y>
- Zahur, M. (2019). Hazard, risk and resilience: Overview of two major urban areas of Bangladesh. *KNE Social Sciences*. <https://doi.org/10.18502/kss.v3i21.4994>

EDEBİYAT COĞRAFYASI: ORHAN KEMAL’İN KALEMİNDEN ÇUKUROVA

İlyas TUĞ¹

1. GİRİŞ

İnsanlar yeryüzünde ilk olarak çevresini keşfetmeye başlamışlardır. Bu keşifler, dağ, tepe, nehir ve deniz gibi doğal setlerle zaman zaman kesintiye uğrasa da, insanlık içerisinde bulunduğu fiziki çevreye ve zorlu hava koşullarına ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Ayrıca beslenme sorununu çözebilmek için yeryüzünün fiziki yapısı ile tarihsel süreçte hep iç içe olmuştur. Gerek göçebelik gerekse yerleşik yaşam bunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İlk çağlardan beri insanlar, fiziki coğrafyayı bilmeden de olsa keşfetmişlerdir. Bu erken gözlemler ve deneyimler, bilimin ilk adımları olarak değerlendirilebilir (İçen vd., 2024). Sosyal bir varlık olma özelliği göstererek yine istemeden beşeri coğrafya ile ilgilenmeye başlamıştır. Özçağlar’a göre “Doğal ortam içerisinde doğrudan insanın etkisiyle gelişen faaliyetlerin tümü (ekonomik amaçlı faaliyetler dâhil) beşeri faaliyet olarak kabul edildiğine göre, bu faaliyetlerin hepsini beşeri coğrafyanın içerisinde ele almak doğru bir yaklaşım olacaktır”(Özçağlar, 2014: 78). İnsanların doğal, fiziki çevrede oluşturdukları medeniyetler ve uygarlıklar beşeri ortamı bir diğer ifade ile kültürel ortamı oluşturmaktadır. Bu bağlamda coğrafyanın ilk paradigmalarından diyebileceğimiz possibilizm ve determinizm yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Doğanay, 1999). Possibilizm görüşü insanın doğal çevrede aktif

¹ Bilgisayar İşletmeni, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, ilyastug@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0424-2763.

olduğunu ve doğayı etkilediğini, doğaya isteyerek ya da istemeyerek zarar verdiğini, insanın doğaya hâkim olduğu görüşünü savunur. Determinizm ise insanın doğa karşısında pasif olduğunu ve doğanın insanı şekillendirdiği, insanın doğal ortama ayak uydurmak zorunda olduğu gibi doğanın insana hâkim olduğu görüşünü savunur. Coğrafyanın bilimsel kimlik kazanma sürecinde de bu görüşün önemli bir yeri vardır. İnsan çevre ilişkisi ve sebep sonuç ilişkisi bağlamında birçok olay, olgu ve durum bu görüşlerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sınırını belirleyen Çukurova Bölgesi, Türkiye'nin Güneyinde Adana, Mersin, Hatay ve Osmaniye illerinin belirli kısımlarını bünyesinde barındıran düzlük bir alanı ifade etmektedir.

Şekil 1. Çukurova Bölgesi Haritası

Bu bölge tarihi ve coğrafi geçmişi olan ve üzerinden birçok medeniyet gelip geçen bereketli topraklardır. Bölgenin tarihi oldukça eskilere dayanır ve Kilikya ismi ile anılmaktadır. Hititler, Romalılar ve Bizanslılar dâhil olmak üzere birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Akdeniz'e kıyısı olması stratejik konumu sayesinde ticari ve kültürel alışveriş için bir kavşak

haline gelmiştir. Anadolu ve Mezopotamya arasında ekonomi, dil ve kültür alanında geçiş noktası konumundadır. Coğrafi olarak iklim özellikleri ve su kaynakları bakımından önemli bir yere sahiptir.

Tarihsel süreç içerisinde insanlar hem doğayı etkilemiş hem de doğa tarafından etkilemişler (Uysal ve İçen, 2019a). İnsanlar düşünme yetisi sayesinde yeraltı ve yerüstü kaynakları işleyerek kendi çıkarlarına uygun mal ve mamuller ortaya koymuştur. Ayverdi'ye göre determinizm: "Fizik, metafizik, ruh ve ahlak alanlarında her olayın zaruri olarak bir sebebe bağlı bulunduğunu ve daima aynı sebeplerin aynı sonuçları doğurduğunu savunana bir görüştür"(Ayverdi, 2011: 276). Çevresel determinizm insanların doğadaki faaliyetlerinin, hatta insanların düşüncelerini, fikirlerini ve kararlarını etkileyen bir felsefedir (İçen, 2020). Bu felsefe, insan davranışının ve toplumsal gelişimin coğrafya, iklim ve doğal kaynaklar gibi çevresel faktörler tarafından belirlendiğini ileri sürer. Aynı zamanda psikolojik olarak insan davranışının değişimini, tarzını, inceler ve bilinçaltı arzular gibi psikolojik faktörler tarafından belirlendiğini öne sürülebilir. İnsan kültürlerini ve toplumlarını şekillendirmede fiziksel çevrenin rolünü vurgular. Doğa yasaları ile daha önceden yaşanmış birtakım olayların sonucunda başka olaylar ortaya çıkmaktadır. Bu felsefe insanların özgür iradelerini ve rastlantıyı hiçe sayar. Napolyon'un "coğrafya milletlerin kaderini oluşturur." Sözü bu temellere dayanır. Ayrıca burada Napolyon coğrafyanın da önemine büyük vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda "Determinist-gerekirci görüşe göre 'eğer ortada a ve b durumları varsa, sonuçta ortaya c durumu çıkacaktır'"(Tümertekin ve Özgüç, 2017: 25). Çevre ve insan etkileşimi ekonomik ve kültürel anlamda insanların dağılımında etkili olmuştur. Bu bağlamda E. C. Semple'in << insan yeryüzünün bir ürünüdür.>> sözü ile Zelinsky'nin << insanın

kendi fiziki çevresinin bir yaratığı olduğu>> görüşleri determinizmi savunur(Tümertekin, 1984).

Orta Çağ döneminde yaşamış, İslam dünyasının yetiştirmiş olduğu önemli isimlerden sayılan İbn-Haldun başta iklim özellikleri olmak üzere, insanların doğal çevredeki coğrafi unsurların, insanların ten renkleri ve davranışları üzerinde etkili olduğu görüşünü savunmuştur(Doğanay ve Doğanay, 2014). İbn Haldun Mukaddime adlı eserinin ‘Havası mutedil olan iklimler, havanın insanların derilerine, renklerine olan etkileri ve diğer birçok halleri’ bölümünde ılıman iklimde yaşayan insanların daha hünerli, becerikli, sanatsal, giyim, kuşam ve mimarisi, yiyecek çeşitliliği, hayvan çeşitliliği bakımından diğer bölgelere nazaran daha gelişmiş ve üstün olduğuna değinmiştir. Ayrıca bu bölgelerde yaşayan insanların tenleri, renkleri, ahlakları ve dinleri gibi bazı özelliklerinin de farklı olduğunun üzerinde durmuştur. Sudanlıların genel olarak rahat ve endişesiz insanlar olduğunu, oyuna ve eğlenceye düşkün olduklarını anlatır. Ayrıca deniz kıyısında yaşayan bazı insanları da bu kategoride gösterir. Dağların tepelerinde yaşayan insanlarla kıyaslama yaparak daha sevinçli ve neşeli olduklarını da vurgulamıştır. Dünya üzerine yayılmış insanların yaşadığı çevredeki besin azlığı ya da bolluğunun kişilerin vücut yapısındaki değişimi ve bunun ahlaklarına yansımaları da açıklama çalışmıştır. Şüphesiz ki ılıman kuşağın her yeri tarıma ya da diğer bir deyişle besin ihtiyacının karşılanmasına müsait değildir. Bunun için sadece ılıman kuşakta olmak yetmez aynı zamanda tarım yapabilmek için de uygun bir yer olmalı ve nüfusun besin ihtiyacı karşılanmalıdır(Haldun, Çev. 1990).

Çevresel determinizmin coğrafi boyutu ile ilgili yazılmış literatüre bakıldıktan sonra Çevresel determinizmin edebiyat ile olan ilişkisine de kısaca değinmek yerinde olacaktır. Edebi metinler içerisinde şüphesiz ki en hacimli olan düz yazı türü romanlardır. Romanlar yer-mekân, zaman, olay ve karakter

unsurları ile bir düşüncenin ya da fikrin vücut bulacağı geniş hacimli eserlerdir. Bir dönemin aynası gibidir roman. Toplumda yaşanmış olayların aktarıldığı, gelecek kuşakların önünü aydınlattığı önemli eserlerdir. Romanlarda coğrafi unsurların yeri çok önemlidir. Burada üzerinde durulması gereken iki önemli konu vardır. Bunlardan birincisi romanı oluşturan yazarın nasıl bir coğrafi ortamda yetiştiğidir. İkincisi ise hiçbir olayın boşlukta cereyan etmeyeceğini bilmemiz gerekir(Kaplan, 1974). Özellikle de mekânın karakterlerin yaşamlarını, düşüncelerini, fikirlerini, kararlarını ve olay örgüsünün gidişatını etkilemede önemli bir rol oynadığı romanlarda sıklıkla görülmektedir. Çevresel determinizm temalarını bünyesinde barındıran romanlarda çevre sadece bir arka plan değil, aynı zamanda karakterlerin ve içinde yaşadıkları toplumun yaşamlarını şekillendiren aktif bir platformdur. Ayrıca karakterler hayatta kalabilmek için sıklıkla çevrelerine uyum sağlamak zorundadır. Davranışları, ahlaki değerleri, yapmış oldukları kritik seçimler aşırı hava koşulları, kıt kaynaklar ve merkezi yerlere uzaklık gibi çevresel zorluklara ayak uydurmak zorunda kalacaktır. İklimsel özellikler de karakterler üzerinde etkili olacaktır. Örneğin, sert ve çorak bir arazide dirençli, sert ve metanetli karakterler ortaya çıkabilirken verimli, bereketli bir ortamda rahat ve mutlu karakterler ortaya çıkabilir.

Tümertekin ve Özgüç coğrafyanın ‘fiziki’ ve ‘beşeri’ olarak iki ana başlığa ayrıldığını ifade etmiş ve bu başlıklarda kendi bünyelerinde yeni alt başlıklara ayrılmıştır. Beşeri coğrafyanın alt başlığı olarak toplumsal coğrafya ile kültürel coğrafya en önemli alanlar arasında yerini almıştır(Tümertekin ve Özgüç, 2017). Kültürel coğrafya sosyal bir varlık olan insanlar için çok önemli bir kavram olmaktadır. Fiziki çevreden çok insanların yaşam tarzları, inançları, dili, iletişimi gibi birçok konuyu kapsamaktadır. Kültür coğrafyasını daha iyi anlayabilmemiz açısından kültürün ne olduğuna neyi ifade

ettiğine bakmak gerekir. Ayverdi'ye göre kültür: “Bir milletin inanç, fikir, sanat, âdet ve geleneklerinin maddi ve manevi değerlerinin bütünüdür” (Ayverdi, 2011: 94). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi insanların tutum, davranış, bilgi ve düşüncelerin zamanla gelecek kuşaklara aktardığı bir yaşam tarzı olarak ifade edebiliriz. Kültürün çokça tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan birkaçına değinmek ve coğrafya ile ilişkisini ortaya koymakta fayda olacaktır.

Kültür, tarihsel süreçte birtakım ortak birikimlerin gelenek ve görenekler adı altında kalıplaşmasına ve sistemsal bir hal alması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle kültür temsiller ve söylemler bütünüdür (İçen ve Uysal, 2022). Tanrıku'na göre kültür, insanların bireysel ya da sosyal yaşam içerisindeki tutum ve davranışlarını anlama, düzenleme ve yapılanmasında öne çıkan inançlar ve adetler sistemi olarak tanımlar (Tanrıku, 2014). İnsanlar sosyal bir varlık oldukları ve dil becerisi ile organize hareket edebildikleri için bazı çıkarlar uğruna beraber yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu birliktelik zamanla çevre ile etkileşim haline geçerek bulunduğu ortama ya ayak uydurmuş ya da bulunduğu ortamı ve çevreyi kendi çıkarları uğruna değiştirmeye çalışmıştır. Sauer'e göre peyzajı iki unsur oluşturmaktadır. Bunlardan birincisi fiziki peyzaj üzerindeki elemanların oluşturduğu doğal peyzajdır. İkincisi ise, insan faaliyetleri sonucunda, bu doğal peyzaj üzerine süperimpoze (zamanla üzerine eklemeler yapılarak oluşan ve devam eden) olarak gelen kültürel peyzajdır. Bu yüzden coğrafi çalışma fiziki coğrafya ile baslar. Ancak, kıyılar limanlarla kesintiye uğratılmış, dağlar, insan yapımı yollar ve diğer insan eserleri ile işlenmiştir. Sauer burada önemli iki noktaya değinmiştir. Bunlardan birincisi tarihsel süreçte insanların yaşadığı çevreyi değiştirme isteğinin olması. İkincisi de maddi ve manevi kültürün bulunduğu bölgede ya da bölgelere nasıl dağıldığı konusunu çalışmıştır (Kayserili, 2010).

2. EDEBİYAT VE COĞRAFYA

Edebiyata kavram olarak bakacak olursak; duygu, düşünce ve fikirlerin belli bir estetik değerle ortaya konulan sözlü ya da yazılı olabilecek eserlerdir. (Menteşe, 2008: 50) “Edebiyat: estetik yani sanatsal bir doyum sağlamak amacı güden; düşünce ve duyguları güzel ve etkili bir biçimde ifade eden dilin konuşma ve düzyazı dilinden farklı yanlarını ortaya koyan ve dili de araç değil amaç olarak kullanan kurmaca bir anlatım biçimidir,” şeklinde tanımlamıştır. (Kabaklı, 1965) ise edebiyatı insanın bilgilerinin, gözlem ve deneyimlerin sonucunda oluşan duygu, düşünce ve hayallerini akıcı ve estetik bir şekilde söze ya da yazıya dökmesi olarak tanımlar. Bu tanımlardan yola çıkarak bir yazarın duygu, düşünce ve fikirlerini yani ideolojisini, kültürünü ve dini gibi coğrafi kimliğini çevresine, ülkesine ve dünyaya tanıtılabileceği en geniş hacimli düz yazı türü romandır. Romanlar dünyada genel olarak en çok ilgi gören eserlerin başında gelmektedir. Aynı zamanda romanlar çok sayıda coğrafi unsurları bünyesinde barındırdığı için araştırma konusu olmaya elverişlidirler. Romanların vazgeçilmez unsurları yer, zaman, karakter ve olay örgüsüdür. Burada diğerlerine nazaran daha çok önem arz eden unsur olarak mekânı görebiliriz. Mekân hem edebiyat hem de coğrafya için çok önemli bir kavramdır. Çünkü mekân çevre ile ilişkilidir. Çevre ise insan ile ilişkilidir. Bu açıdan bakıldığında insan ve çevre etkileşimi romanlarda mekânın önemini ortaya koymaktadır. Bir yazar tarafından oluşturulan roman, içerik bakımından olaylarının ve kişilerin devamının sağlanabilmesi için bir mekânda başlaması ve bir mekânda son bulması gerekmektedir. (Şengül, 2010: 528) “İster gerçek ister kurgusal olsun, insan veya başka herhangi bir nesne, var olabilmek için bir mekâna ihtiyaç duyar.” (Başarslan, 2011) roman tarifinin zor olduğundan bahseder ve sanatçının insana bakışını, toplumdaki konumunu, ülke ve dünya gündemini ve yakın tarihi romanında yansıtan yapıtlardır der. Yazar belirli bir

dönemin aynası olarak tarihe not düşen insanlardır. Yazarın coğrafya, edebiyat, tarih, biyoloji, sosyoloji, psikoloji gibi bilimleri ne kadar çok iyi bildiği oluşturduğu metinlerde ortaya çıkmaktadır.

(Yılmaz, 2007) bir roman incelenirken mekânın anlaşılması çok önemlidir. Çünkü mekânda bulunan hareket ve değişim, dekoratif unsurlar, mekân tercihleri, kahramanların mekândaki sorumlulukları ve fonksiyonlar, roman kişilerinin veya anlatıcının mekâna bakış açıları kişiye o dönem hakkında ve roman incelemesinde önemli ipuçları vermektedir. Romanda kullanılan mekân, somut ve gerçek bir mekân olmasa bile; romandaki kişileri, olay örgüsünü ve romandaki zaman ögesini incelemede bize yardımcı olmaktadır. (Şengül, 2010) mekânların ayrımının yapılmasının önemli olduğundan bahseder ve romanlardaki mekânları somut mekânlar ve soyut mekânlar olmak üzere iki başlık altında ele alır. Somut mekânları: Açık, geniş ve dış mekân, kapalı, dar ve iç mekân, genel mekânlar, özel mekânlar olarak tasnif eder. Soyut mekânı ise ütopik, fantastik ve metafizik olarak roman karakterinin hayal, özlem, beklenti ve dini inanışını ortaya koyar.

(Uygur, 2013) coğrafyayı insanların davranışlarını ve düşüncelerini belirlemede mekânı önemli bir faktör olarak görür. Edebiyatçı bireyi ve toplumu yaşadığı coğrafyanın bir parçası olarak görür. Bu bağlamda edebi metinlerde coğrafi unsurların bolca görülmesi oldukça doğaldır. Her ulusun kendine has bir dili, kültürü, felsefesi, tarihi, iklimi ve yaşam biçimi vardır. Burada yazar içerisinde yetiştiği toplumun karakteristik özelliklerini eserlerinde istese de istemese de kullanmak zorundadır. Yani bir eser oluştuğunda bizlere o toplumun kültürünü göstermektedir. Diğer önemli bir unsur da yazarın mekânı seçerken nelere dikkat ettiğidir. Burada genel olarak yazar, mekânı yaşadığı çevreden ya da çok iyi gözlemlediği bir yerden seçer. Böylelikle dönemin sosyo-politik ortamını yansıtarak popüler bir akımı ortaya

çıkarabilir. Böylelikle yazarın kişisel sebeplerle seçtiği mekânlar romanlarda metni daha iyi anlamamızı sağlar.

(Kefeli, 2009: 424-430) coğrafi merkezli okuma yöntemini şu şekilde açıklamaktadır; “coğrafya merkezli okuma bir diğer deyişle ‘géolittéraire’ yaklaşımı metni değerlendirme, okuma türlerinden birisidir. Toprak ve iklim şartları ile sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi üzerinde etkili olurken sunduğu olanaklarla geleceği de yönlendirir. Herhangi bir bölgede gelişen edebiyatın doğadan ve çevresindeki kültürel, sosyal ve siyasî hareketlerden bağımsız olarak yapılandığı düşünülemez. İnsanlar yetiştikleri coğrafyanın yüzey şekilleri, bitki örtüsü ve iklim koşullarına bağlı bazı ruhî ve fizikî özellikler kazanırken insanı anlatan edebiyat da yeşerdiği bölgenin coğrafi koordinatlarına bağlı olarak bazı özellikler taşımaktadır. Coğrafya merkezli okuma, metindeki mekânı coğrafya olarak ele alırken ‘edebiyat coğrafyası’, ‘yazarın hayat coğrafyası’ gibi kavramları öne çıkararak metnin üretim sürecini farklı bir kanaldan irdeleyen bir okuma türüdür. Coğrafya merkezli ‘géo-littéraire’ incelemelerde araştırmacının hareket noktaları metnin dokusundaki, gerçek ya da kurgusal mekânlara ait tasvirler, metnin coğrafi içeriği (işlenen mekâna ait iklim, bitki örtüsü vd. hususlara dikkat) ve ‘seçilmiş coğrafya’ veya ‘yaşanmış coğrafyanın’ değerlendirilmesi, yazarın hayat coğrafyası/coğrafi deneyimleridir. Bu hususlar metnin anlamlandırılması bakımından önem taşımaktadır. Ancak bu tür okumalarda ön koşul metnin coğrafya merkezli ‘géo-littéraire’ bir yaklaşımla incelenmeye uygun olup olmadığının tespitidir.”

(Bulut ve Bulut, 2022: 1562) “Coğrafya merkezli okuma, edebî eserlerdeki mekânın tasvirler üzerinden incelendiği, yazarın coğrafya ile ilgili gözlem ve deneyimlerinin muhayyilesini besleyen kaynaklarla birlikte aktarıldığı, mekân ve insan arasındaki ilişkinin birçok farklı açıdan ele alındığı bir

yaklaşımdır. Mekânın hayatımızdaki yerini ortaya koymaya çalışan coğrafi okumalar, bir taraftan kurgudaki bileşenlerin coğrafya ile ilişkilerini gösterirken diğer taraftan coğrafyanın insanların gündelik yaşamlarını ve alışkanlıklarını nasıl şekillendirdiğine dikkat çekerek metin çözümlemelerine yeni bir bakış açısı kazandırır.”

(Özer, 2021) disiplinler arası etkileşimle edebiyat ve coğrafya arasındaki ilişkiye dayanan coğrafya merkezli okuma yönteminin öneminden bahseder. Romanlardaki coğrafi unsurları tespit etmeye çalışarak bu coğrafi unsurların romanı oluşturan metindeki işlevlerini ortaya koyar. Bir romanda yer alan kent, kasaba ve köy yerleşimlerinin fiziki ve beşerî yönleri yazar tarafından kurmaca metinde betimlenerek okuyucunun hayal gücünü devreye sokar. Betimlenen bu yerleşim yerlerinin iklimi, yer şekilleri, bitki örtüsü, nüfus yapısı, sosyal ilişkileri, ekonomik durumu, soyut - somut kültürel öğeleri, simgeleri, sembolleri ve siyasi ve sosyal gelişmeleri coğrafi merkezli okuma yapmak için elverişli bir roman olmasını sağlar. Bu bağlamda ele alınan romanlar yöre, bölge, ulus ve dünya genelinde insanın değişimini ve dönüşümünü, coğrafyanın birçok unsurunu bünyesinde barındırır.

Romanlardaki coğrafi unsurlar olay örgüsünü, karakterlerin ve metnin genel atmosferinin oluşumunda önemli bir rol üstlenir. Romanlarda sıklıkla kullanılan bazı coğrafi unsurlara bakacak olursak. I- Fiziki çevre en belirgin coğrafi unsurların başında gelmektedir. Bunlar dağ, nehir, orman, okyanus, ova, çöl ve diğer yeryüzü şekilleri gibi doğal çevreyi içeren fiziksel ortamdır. Bu coğrafi unsurlar, romanın ruh halini ve olay akışını etkileyerek hikâyenin ortaya çıktığı mekânı vurgular. II- İklim ve hava durumu karakterin ve olay örgüsünün izleyeceği yolu değiştirebilir. Sert kışların geçtiği mekânlar, tropik fırtınaların etkisinde kalan mekânlar, çöl gibi sudan uzak kalmış topraklar ayrıntıları belirlemede rol üstlenebilirler. III-

Şehir, köy, kasaba gibi mekânlar sosyal hayatın kalbinin attığı yerleşim yerlerinin başında gelmektedir. Burada şehir kavramıyla bağlantılı birçok yeni kavram ortaya çıkmıştır. Flanör, bohem, yalnızlaşma ve melankoli gibi... Köy kasaba gibi yerleşim yerlerinde ise ekonomik sorunlar, su ve yerleşim sorunları, tarla, arsa yeri paylaşımı gibi sorunlar, sağlık, eğitim sorunları ve kan davası gibi toplumu da etkileyen problemler ortaya çıkmaktadır. IV- Ülkeler ve bölgeler arası farklılıklar da karakter ve olay örgüsünü etkileyebilir. Lehçeler ve diller kültürel farklılıkları ortaya koyar. İnsanların yaşam biçimleri bulundukları mekâna göre şekillenebilir ya da bulundukları mekân insanların farklı karakterde olmalarını sağlayabilir. Ayrıca içerisinde bulundukları mimari yapılar kültüre göre değişiklik gösterebilir. V- Doğal kaynaklara, doğal yollara, doğal geçitlere, denize, göle, boğaza ve nehre olan yakınlık ve uzaklık, bu yerlerin kontrolü veya kontrolsüzlüğü gibi durumlar da karakter üzerinde yoğun baskı kurar.

3. EDEBİYAT COĞRAFYASINDA ÇUKUROVA

Anadolu yarımadasının en büyük alüvyon ovası Çukurova'dır. Çukurova bölgesi Akdeniz iklimi etkisi altındadır. Yaz aylarında sıcak bir iklimi geçirmekte olan bölge Basra alçak basıncının etkisiyle daha da ısınmaktadır. Kış aylarında ise İzlanda alçak basıncı ve Azor yüksek basıncının farkından ortaya çıkan Kuzey Atlantik Salınımı (NAO) etkisiyle bölge daha ılıman bir kış mevsimi geçirmektedir(Demircan, Gürkan, 2018). Genel olarak bölgeye baktığımızda yıl boyunca sıcak bir havanın hâkim olduğunu belirtebiliriz. Bu bağlamda bölgeyi anlatan roman ve hikâyelerdeki karakterler genel olarak iklimin etkisi altında kalarak davranışlarını bu koşullar altında sergilemektedirler.

Çukurova bölgesinin nüfus bakımından en büyük şehri de Adana'dır. Türkiye'deki yerel yönetim birimlerinden biri olan

Adana aynı zamanda Büyükşehir statüsündedir. Özellikle son dönemde hızlı gelişen şehirlerin arazi kullanımlarının problematik olduğu ve bunun tarım arazileri aleyhine işlediği (Uysal ve İçen, 2019b) görülse de bu durum burada geçerli değildir. Ceyhan ve Seyhan nehirlerinin geçtiği çevre tarım arazileri bakımından Çukurova bölgesinin en verimli topraklarını oluşturmaktadır. Bu nehirler bölgedeki tarım arazilerinin sulama ihtiyacını büyük önemde karşılamaktadır. Bu bağlamda Çukurova'yı anlatan romanların su sorunu ile işlenen cinayetleri, kan davalarını ve bunun sonucunda mecburi göç olayı gibi durumları da olay örgüsünde aktarmaktadırlar. Çukurova yöresinde tarıma dair fabrikalar ve tesislerde çalışan işçilerin sorunları da roman ve hikâyelere konu teşkil etmektedir. Çukurova bölgesine göçen insanların çoğu ya tarım faaliyetlerinde çalışmaktaydılar ya da tarımdan elde edilen ürünlerin işlendiği fabrikalarda çalışmaktadırlar. Orhan Kemal'in birçok eseri konakta, tarımda ve fabrikada çalışmak zorunda kalan insanların hem bireysel hem de sosyal yaşamlarını ve burada yaşadıkları sorunları anlatmaktadır. Bir de dönemin ana sorunlarından olan sağlık, eğitim, fakirlik, ağalık ve eşkıyalık kavramları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Çukurova Bölgesi birçok şair, yazar, âşık, radyo, sinema, televizyon, müzik ve tiyatro alanlarında ilgi gören insanlar yetiştirmenin gururunu her zaman yaşamıştır. Bunun yanı sıra bu bölgede doğmadığı, yaşamadığı halde bölgede yaşayan insanların seslerini duyuran şair, yazar ve âşıklarda olmuştur. Yazarlar içerisinde bulunduğu çevrenin büyük oranda aynası gibidirler. Toplumun sorunlarını, sıkıntılarını ve düşüncelerini yansıtmaktan çekinmezler. Ayrıca ortaya koydukları eserlerle tarihe de not düşmüş olurlar.

Çukurova Bölgesinde doğmuş ve bu toprakların havası ve suyuyla yoğurulmuş isimlere bakacak olursak: Abdülvahap Kocaman, Abdünnafî İffet Efendi, Admî, Ahmet Ada, Ahmet

Hamdi Efendi, Ahmet Köklügiller, Ahmet Naim Efendi, Ali, Ali İlmî, Ali Kanuni, Ali Püsküllüoğlu, Ali Remzi Efendi, Arif Bilen, Arzu Bacı, Atıf Özbilen, Ayşe Çağlayan, Celal Sahir Mutur, Ceyhun Can, Çetin Yiğenoğlu, Dadaloğlu, Deli Boran, Demirtaş Ceyhun, Elbeylioğlu, Fatma Behice Batur, Ferrahi, Feymani, Gündeşlioğlu, Hacı Nuri, Hakkı Bey, Hakkı Dönmez, Hasan Talat Mutur, Hasibe Hatun, Hayret, Hazım Demirci, Hoca Mehmet Hayrettin, Hüseyin Kalaba, Hüseyin Ali Çelebi, İbrahim Selami, İsmail Emre, Kahraman Olgaç, Kamuran Şipal, Kasım Ener, Karacaoğlu, Kul Mustafa, Mehmet Çetinkaya, Mehmet H. Doğan, Mehmet Husrev Efendi, Menemenlizade Mehmet Tahir, Mustafa Arif Arık, Mustafa Emre, Mustafa Onar, Muzaffer İzgü, Nihat Ziyalan, Nurer Uğurlu, Oktay Akıncı, Orhan Kemal, Öksüz Ali, Ömer Lütfi Efendi, Özcan Karabulut, Özdemir İnce, Pekşen Tamdoğan, Recep Bilginer, Salih Bolat, Sedat Memili, Selma Aktan, Süruri, Süleyman Şahin Tar, Taha Toros, Tuncer Uçarol, Turan Altuntaş, Turan Oflazoğlu, Yücel Kayıran, Yahya Nüzhet, Yaşar Kemal, Yeğen Ali, Ziya Bey(<https://l24.im/gixC>). Bu çok değerli insanlar arasında çalışmamızın örneklerini Orhan KEMAL'in Küçük Adamın Romanı adı altında yayınlamış olduğu Baba Evi, Avare Yıllar ve Cemile isimli birbirinin devamı sayılan romanlar oluşturacaktır.

Orhan Kemal'in asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü'dür. 15 Eylül 1914'te Adana Ceyhan'da dünyaya gelmiştir. Yokluk içerisinde büyümüş biri olduğunu ilk öykü kitabı 'Ekmek Kavgası' isminden de anlaşılmaktadır. Babası hukukçu ve çok sert bir mizaca sahip birisidir. Bu yüzden sürekli dayak yiyerek büyümüştür. İlk çocukluk yıllarını Adana'da ve Konya'da geçirdikten sonra Babasının Beyrut'a gitmesinin ardından buraya gelerek bulaşıkçılık ve garsonluk yaptı. Daha sonra hep gözünde tüten vatan sevgisi ile 18 yaşında Adana'ya döndü. Orhan Kemal çırçır fabrikasında işçilik, dokumacılık ve ambar memurluğu gibi çeşitli işler de yapmıştır. İki defa hapis cezası almış ve 1940

yılında Bursa cezaevinde Nazım Hikmet’le tanışması edebi yönden etkilenmesine neden olmuştur.

Baba Evi romanı Orhan Kemal’in kendi çocukluğundan izler taşıyan ‘Küçük Adamın Romanı’ serisinin ilk romanıdır. Çocuk yaşta hem çalışmaya hem de şiddete maruz kalmıştır. Çevre faktörü, kültürel etkiler, iklim ve ekonomik şartlar göz önüne alındığında bu ruh halini romanda şu şekilde dile getirmiştir.

“Orta kata çıkılan merdivenin altındaki kilerimsi odacığa hapsedilirdim”(Kemal, 2010: 2).

“Birdenbire bir tokat, bir tekme... Annemse –beybabalar, çocuklarını terbiye ederken, asla müdahale etmemesi kendine öğretilmiş el kızı– yaşlı gözlerle mahzun, kalır”(Kemal, 2010: 4)

Özellikle Türk toplumunda terbiye amaçlı çocuklara dayak atılması yaygın bir şekilde görülmektedir. Doğal olarak bu şekilde yetişen çocuk şiddete meyilli hale gelmektedir. Çocuklarına şiddet uygulayan ebeveynler genellikle kendilerinin de bu şekilde büyüdüklerini söylemektedirler(Şenol, Mazman, 2014). Çocuklukta şiddete maruz kalmış çocuklar doğal olarak başka insanlara ya da hayvanlara karşı şiddet uygulamaktan çekinmezler. Yazarımız romanda bu durumu şu şekilde aktarmaktadır.

“Ben burada ayaklarımı yıkardım ve sarı kediye yalakta boğmaya çalışırdım da, küçük halam hayvanı elimden yarı ölü kurtarırdı”(Kemal, 2010: 2).

“Nihayet, hayvanı bir iple dutun engin dallarından birine asar, bağırta bağırta döverdik. Her darbe hayvanı deliye çevirirdi. Çırpınarak bir yandan bir yana kendini atarken öyle acı acı bağırdı ki, hayvanın bu acı haykırıışlarına annem koşardı”(Kemal, 2010: 13).

Orhan Kemal bu eserinde savaş, ayaklanma ve ideolojik düşünceler yüzünden göç unsurunun nasıl gerçekleştiğini de aktarmıştır. Ayrıca dönemin temel sorunlarından biri eşkıyalık konusuna da değinmiştir. Orhan Kemal Milli Mücadele yıllarında Fransızların Adana'ya yaptığı saldırıları, uçaklarla atılan bombaları, sedyede taşınan yaralıları anlatmaktadır. Çocukluk döneminde savaşın yüzünü görmüş bir birey olarak hafızasına kötü hatıralar kaydetmiştir. Ayrıca Konya'da Ekim-Kasım 1920 Delibaş Ayaklanması gibi insanları derinden etkileyen olayları aktarmaktadır.

“Düşman uçaklarının ara sıra gelip şehre bomba attığı Milli Mücadele günlerimizde beni bu okuldan aldılar. Sonra, ‘düşman geliyor!’ dediler. Caddeye bakan evimizin önünden, gittikçe çoğalan sedyelerde, sargıları kanlı, yüzleri toz toprak, kan içinde, gözleri yumuk, inleyen askerler geçmeye başladı” (Kemal, 2010: 5).

Göç yolu sıkıntılı, uzun ve korku dolu bir şekilde geçer ve Konya'ya gelirler.

“Babaannem gene, eşkıyalarla ilgili bir şeyler sordu. Eşkıyalarla, çapulcu asker kaçaklarına, düşmana ve kurt sürülerine dair korkunç şeyler...”(Kemal, 2010: 8).

Konya'ya varıp bir yere yerleştikten hemen sonra.

“Birden bire bir isyan içinde bulduk kendimizi yahut da bana öyle geldi... Keçe külahlı, poturlu insanlar, yerlere kaba kaba basarak koşuyorlar. 'istemezük, biz bu hükümeti istemezük!' diye bağırıyorlardı.

Alaettin Tepesi'nden atılan kurşunların bizim evin üst kat pencere camlarını kırıp Ermeni Okulu'na, Ermeni Okulu'ndan atılan kurşunların da gene aynı şekilde, bizim evin üst kat pencerelerinden geçip Alaettin Tepesi'ne gittiğini söylüyorlardı.

Şeriat isterük, biz bu gavur hükümeti istemezük, dinsizleri istemezük! Sürüklenen insanların çılgınlıkları ve dinmek bilmeyen silah sesleri... Kapılar kırılıyor, insanlar boğazlanıyordu”(Kemal, 2010: 10).

Avare Yıllar romanı Orhan Kemal’in Çukurova’da geçen çocukluk ve gençlik yaşamını konu etmektedir. Romanda futbol ile ilgilenmesini, dokumacı olarak fabrikada çalışmasını ve dönemin Çukurova’sındaki işçi sorunlarını anlatmaktadır. Bu roman Baba Evi romanının devamı niteliğinde olup Küçük Adamın Romanı serisinin ikinci romanını oluşturmaktadır. Bu romanda özellikle mekân olarak kenar mahalleler vurgulanmıştır. Burada şehir merkezindeki mahalleleri ve fabrikalarda yaşanan olayları yıpranmışlık, bozukluk ve çürümüşlük olarak göstermektedir. Bu nedenle zaman zaman karakterler şehrin dışından merkeze gelir ve tekrar geri dönerler.

“Şehrin epeyce dışındaydı. Bilhassa açık havalarda, şehrin motör gürültüsünden usanan birtakım baylar, sandalyelerini sıtma ağaçlarının altına atar, -tefekkür-e dalarlardı”(Kemal, 1980: 5).

Orhan Kemal bu romanda sıtma ağacından bahsetmektedir. Bu ağacın asıl adı okaliptüs’dür. Çukurova bölgesinde sıcaklık, nem ve su bolca görülmektedir. Bu da bataklıkların ve sivrisineklerin çoğalmasını sağlamaktadır. Bu durum sonucunda ise sıtma hastalığı ortaya çıkmaktadır. Bu bataklıkları kurutmak için Çukurova bölgesinde bolca okaliptüs ağaçları bulunmaktadır. Bu durum zamanla roman ve hikâyelerde yerini almış bulunmaktadır. Avustralya kökenli olan okaliptüs ağacının Osmanlı döneminde 1880 yıllarında görüldüğü bilinmektedir. Bataklıkları kurutmak, toplum sağlığıyla ilgili olarak sıtmayla mücadele gibi nedenlerle dikilmiş ve ayrıca halk hekimliğinde ve diğer endüstri alanlarında kullanıldığı bilinmektedir(Özgün, 2013).

Cemile romanı Orhan Kemal'in gençlik ve evlilik yıllarını anlatmaktadır. Küçük Adamın Romanı serisinin üçüncü romanıdır. Romanda Çukurova'ya göçmüş insanların kenar mahalledeki yaşantılarını, geçim sıkıntılarını ve fabrikada işçi olmanın zorlukları anlatılmaktadır. Bununla birlikte roman dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi hayatının bir yansımasıdır.

“Yaşım altmış, ama bakma... Daha on sene çift sürebilirim... Toprağımı kendim sürer, kendim eker, kendim biçerim... Ne bulduk bu fabrikalarda? Ha? Sen ne buldun? Senelerden beri çalışırsın, işte tuttukları gibi attılar. Karın verem, oğlun tren altında kesildi. Neden? Hep fabrika yüzünden... Anası başında olsaydı, çocuğunu dizinin dibinde oturtsaydı... Şu avluya bak.. Hak tu, hak tu'dan geçilmiyor... İzzet usta: Üzülme, dedi, üzülme.. İyi olur, iyi olacak.. Gül gibi karımı yuttu bu fabrika benim! Benimse... Nah! Kolunu çemirledi. Hala bir makine dişlisinin izleri belli olan damarlı, büzük büzük kolunu gösterdi: Makinenin dişleri arasından çektim! Ondan sonra da tövbe fabrikaya! Amma çocuklarımı çalıştırıyorum... Yokluk, ne yapım?”(Kemal, 2024: 82).

Romanda fabrikada çalışan iki gencin birbirine kavuşmak için yaptığı çabaları görmekteyiz. Orhan Kemal bu eserde toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden de vurgu yapmaktadır. Cemile karakteri sert bir karakter olup iç ve dış çatışmalar yaşar.

“Lakin kız bildiğin gibi değil. Kabadayı. Ardında da fırlayanlar çok ya, dönüp bakmıyor...”(Kemal, 2024: 16).

“Amaan, benim hiç kimseye eyvallahım yok arkadaş! Kimmiş beni kolumdan tutup sürüdecek? Adamın alnını karışlarım!”(Kemal, 2024: 71).

Romandaki mekânlar kişilerle özdeşleşmiştir. Kişiler bulundukları mekânın özelliklerini de yansıtmaktadır. Romanda Cemile karakteri fabrikada çalışan Kâtip Necati'den hoşlanmaktadır. Fakat hali vakti yerinde olan Deveci Çopur Halil

zorla Cemileye sahip olmak istemektedir. Bir kızın ya da kadının istek ve onayı olmadan bekâr ya da bir dul erkek tarafından zorla ya da çeşitli hîle yollarına başvurularak, kaldırılarak götürülmesidir. Kız kaçırmadan söz edilirken daha çok bu kavram anlaşılır. Burada dikkati çeken nokta, kızın zorla kaçırılmasıdır(Tezcan, 2003: 3).

“Boş laflar Halil. Olmayacak şey, boşuna nefesini tüketme. Kız kâtibi seviyor diyorum, sen hala... Otuz kaat aylıknan avrat mı sevilirmiş? Fazla gelmeğe başladın amma... Birdenbire sinirlenen Halil: Ne fazla gelecekmişim, dedi, bir gün dayarım tomafili... Eeee? Attığım gibi yallah...”(Kemal, 2024: 13).

4. SONUÇ

Edebiyat ve Coğrafya arasındaki ilişki insan ve çevre etkileşimi sonucunda birbirine daha da yakınlaşmıştır. Edebi eserlerdeki coğrafi unsurlar yazarın içerisinde bulunduğu coğrafi şartlara göre değişiklik göstermektedir. Özellikle romanlar hacim yönünden daha geniş ve kapsamlı olduğu için coğrafi unsurları bünyesinde daha çok barındırmaktadır. Yazar çevresinden başlayıp, ülkesinin hatta dünyanın herhangi bir noktasında ki olayı kendisine konu edinerek hayat felsefesini, ideolojisini ve düşüncelerini okuyucularla buluşturarak bir nevi propagandasını da yapmaktadır.

Disiplinler arası etkileşim iki veya daha fazla disiplinin birbirlerinin sınırlarına girerek bir olayın ya da durumun daha iyi anlaşılması çabasıyla birbirlerine destek olurlar. Romanlarda mekân kavramı olmazsa olmaz bir unsur olmaktadır. Çünkü olay dediğimiz konu ve karakter bir yerde başlamak ve bir yerde bitmek zorundadır. Karakter bulunduğu mekânın özelliklerini yansıtırken bazen de mekân karakterin davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Fiziki ve beşeri unsurlar insanların ve toplumların hayatı üzerinde etkilidir. Sosyal bir varlık olan insan dil ve kültür

sayesinde kendine has bazı özelliklere sahip olmaktadır. Bu durum diğer toplumlarda kabul görebilir ya da göremeyebilir. Tüm bunları yazarlar yeniden kurgulayarak okuyucuların ilgisine ve beğenisine sunarlar. Romanlar ve hikâyeler coğrafi unsurların satır arasında bulup, keşfedilip ortaya çıkarılabilecek en iyi kaynaklardır.

KAYNAKÇA

- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Başarslan, S. (2011). *Roman nedir? Nasıl yazılır?*. Ankara: Derin Düşünce Platformu.
- Bulut, F., & Bulut, E. (2022). Coğrafya merkezli okuma ekseninde Abbas Sayar romanları. *Erciyes Akademi*, 36(Özel Sayı-Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu), 1562-1587.
- Demircan, M., Gürkan, H., Türkoğlu, N., & Çiçek, İ. (2018). Türkiye sıcaklıklarının Kuzey Atlantik Salınımı (NAO) indisi ile ilişkisi. *TÜCAUM*, 30, 3-6.
- Doğanay, H. (1999). *Coğrafya'ya giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Doğanay, H., & Doğanay, S. (2014). *Coğrafya'ya giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Haldun, İ. (1990). *Mukaddime* (Cilt I) (Çev. Z. K. Ugan). İstanbul: MEB Yayınları.
- İçen, H. (2020). Coğrafya'da çevresel determinizm: Kökleri ve etkileri. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Güncel Araştırmalar*, Cilt II, 9.
- İçen, H., & Uysal, A. (2022). Temsil ve mekân: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Ortabahçenin söylemsel inşası. *İstanbul University Journal of Sociology*, 42(2), 525-548.
- İçen, H., Kapan, K., & Uysal, A. (2024). Bilimsel araştırma süreçlerinde yeni bir yaklaşım olarak vatandaş bilimi (Citizen Science). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 14(3), 1583-1597.
- Kabaklı, A. (1965). *Türk edebiyatı 1*. İstanbul: Türkiye Basımevi Yayınları.

- Kaplan, M. (1974). Edebiyat coğrafyası. İçinde *Nesillerin ruhu* (ss. 174-177). İstanbul: Hareket Yayınları.
- Kayserili, A. (2010). Carl Ortwin Sauer ve kültürel coğrafya. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 15(24), 177-190.
- Kefeli, E. (2009). Coğrafya merkezli okuma. *Turkish Studies*, 4(1), 423-433.
- Kemal, O. (1980). *Avare yıllar*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Kemal, O. (2010). *Baba evi: Küçük adamın romanı 1*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2024). *Cemile*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Menteşe Batum, O. (2008). Edebiyat nedir. *Littera Dergisi*, 22.
- Özçağlar, A. (2014). *Coğrafyaya giriş: Sistematik, kavramlar, yöntemler* (7. baskı). Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Özer, H. (2021). Coğrafya merkezli okuma ışığında Rıfat Ilgaz'ın *Yıldız Karayel* romanı. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (6), 38-51.
- Özgün, C. (2013). Osmanlı ağaç kültüründe yeni ve egzotik bir tür: Okaliptüs. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13(26), 5-29.
- Şenol, D., & Mazman, İ. (2014). Çocuğa uygulanan şiddet: Türkiye özelinde sosyolojik bir yaklaşım. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(1), 11-17.
- Tanrikulu, M. (2014). *Coğrafya ve kültür*. Ankara: Edge Akademi Yayınları.
- Tezcan, M. (2003). Türk kültüründe kız kaçırma geleneklerinin antropolojik çözümlemesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 6(6).

- Tümertekin, E. (1984). *Beşeri coğrafya'ya giriş*. İstanbul: Okan Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2017). *Beşeri coğrafya: İnsan, kültür, mekân* (17. baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Uygur, S. (2013). *Türk romanında değişen coğrafya (1923-1945)*.
- Uysal, A., & İçen, H. (2019a). “Etkileşimden birlikteliğe” Kapadokya’da insan-çevre etkileşimi. İçinde A. Uysal & H. İçen (Ed.), *Kapadokya araştırmaları* Ankara: Pegem Akademi.
- Uysal, A., & İçen, H. (2019b). Arazi kullanımı değişiminde üniversitenin etkisi: Nevşehir örneği. Y. Bektaş, F. Manav ve E. Bektaş (Ed.), *I. Uluslararası Kapadokya Felsefe ve Sosyal Bilimler Kongresi* (ss. 412-420). Nevşehir.
- Yılmaz, B. (2007). *Elif Şafak'ın romanlarında mekân ögesinin zaman, kişi ve olay bağlamında incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

İNTERNET KAYNAĞI

<https://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/35.php>

SOSYAL BİLİMLER

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com